

WOORD VOORAF

Wim Van der Elst

3

HERINNERING & MIGRATIE

ERFGOED VAN NIEUWE BRUSSELAARS

Charlotte Debroux

5

DE GOUDZOEKER

NOTITIES BIJ DE SCENOGRAFIE VAN DE TENTOONSTELLING

HERINNERING & MIGRATIE

Francis Denys

15

ARCHIEFAANWINSTEN LENTE 2009

Mariet Calsius

20

WAT ZIT ER ACHTER DE GLAZEN WAND?

Mariet Calsius

23

OVER EEN WEINIG BEKENDE EPISODE**UIT HET LEVEN VAN ELSA DARCIEL**

Piet Tommissen

30

**BOEKHANDEL GUDRUN –
VANDER LEEST EN VANDEVEN**

EEN HUIS ZONDER BOEKENKAST IS GEEN WONING

Mariet Calsius

47

HERINNERINGEN AAN GUDRUN BOEKHANDEL

Wim Van der Elst

63

CURIOSUM: WIE ZOEKT, DIE WINT...

... DE SLEUTELS VAN HET ARCHIEF VAN HET HEILIG-HARTCOLLEGE

Charlotte Debroux

67

HET ARCHIEF VAN HET VLAAMS PARLEMENT

Hilde Van Ongevalle

71

KRONIEK

75

BRUSSEL is...

BRUSSEL... een koffielepel...

Culturen vermengen, in éénsgezindheid, verweven in een aura...
die je nergens krijgt...

Een **BRUSSEL**...vrij...voor iedereen...
Driedimensioneel, intellectueel, multicultureel...

Een stad zo vriendelijk...en...
de passie van de mensen...die
maakt op een unieke manier...
de schim van de mens vrij...

Ze kwamen uit Nijvel...
En laten je dromen verijdelen...
En ze hebben een formaat voor ogen
enger en schraal, mulat...
Zeg je het maar...t'is waar...

Ze kwamen van Oostende, Westende...

Ze verklaarden **Brussel** vuil...

Laat ze maar zeggen..
Brussel is een waterkuil...
Waar iedereen drinkt en rinkt zoals vogels...
In maatpak zowel als jeans...
Boos worden en rozen vinden, in elkaar...
Raar...maar het is waar...

Brussel is een kuil

En als de schaduwdoeken zijn verdwenen...
En de onbekende, nog in het reine...
Laat ons niet kwijnen...
Brussel is vrij...

En als de vaalgrijze strepen, op een mooie dag...
zoals witte linten...
over Zaventem blijven hangen...
vergis je niet...
Weet dan,
vele horizonnen verlengen...
vele dromen blijven...
Vermengd in een koffielepel...

Brussel is thuis...

- jananka -

WOORD VOORAF

Wim Van der Elst
Voorzitter

In het novembernummer 2008 van *Arduin* drukten we onze bekommernis uit over de aangekondigde verhuis van de redactie van De Morgen uit het gebouw aan de Arduinkaai, waar wij van hen huren, naar Kobbegem. Aangezien de opzegvervaldag van ons contract sinds 30 januari 2009 voorbij is, kunnen we zeker zijn van de periode van 3 jaar tot 31 juli 2012. Onlangs raakte bekend dat de redactie nog (minstens?) twee jaar hier gevestigd zou blijven. Het basiscontract van De Morgen loopt overigens nog tot in 2018. Het onmiddellijke gevaar is daarmee geweken, maar de fundamentele vraag naar een zekere, betaalbare huisvesting met groeimogelijkheden blijft.

Het zal wel van realisme getuigen de exploratie van andere denkpijpen voorlopig uit te stellen tot na de komende gewestverkiezingen. Samen met de Vlaamse Gemeenschapscommissie zouden we wel een idee moeten hebben welke noden er zijn binnen Vlaamse organisaties en instellingen in Brussel en welke krachten gebundeld kunnen worden om naar een gezamenlijke oplossing te zoeken.

Het grootste deel van het nu meer dan dertigjarig bestaan van het AMVB waren de functies van voorzitter en afgevaardigd beheerder (zoals dat toen heette) gescheiden. Door omstandigheden werden ze onder Gijs Garré samengevoegd, en na diens onverwacht overlijden heb ik die in 2004 zo overgenomen. Een zoektocht naar een nieuwe voorzitter leverde toen niets op, onder meer wegens de precaire situatie waarin het AMVB zich financieel bevond. Dat is sindsdien gelukkig structureel opgelost. Het verheugt ons nu te kunnen aankondigen dat de Raad van Bestuur beslist heeft Patrick Van den Nieuwenhof, bestuurder sinds 2003, aan te stellen als nieuwe afgevaardigd bestuurder. Met een specialisatie in archivalie en hedendaags documentbeheer (1997-1998), zelfstandig erfgoedconsulent sinds 2006, met onderzoeksprojecten over erfgoed in het Land van Waas, West-Vlaanderen, de Rupelstreek en de Mijnstreek, is hij daarvoor de geknipte persoon. Hij zetelt sinds kort ook in de raad van bestuur van de Vlaamse Museumvereniging. Hij zal onder meer het zakelijk beheer van het AMVB opvolgen, en de wetenschappelijke staf in de mate van het mogelijke bijstaan en ontlasten. Maar in een steeds complexer wordende regelgeving zal hij ook het erfgoedbeleid en de beleidsplanning helpen implementeren en opvolgen. Een eerste uitdaging daarbij is de uitwerking van een kwaliteitsbeleid, dat moet resulteren in het bekomen van een kwaliteitslabel, voorwaarde tot het behoud van een jaarlijkse werkingssubsidie zoals voorzien in het nieuwe Erfgoeddecreet.

Wij wensen hem veel succes met zijn nieuwe opdracht!

HERINNERING & MIGRATIE

ERFGOED VAN NIEUWE BRUSSELAARS

Charlotte Debroux

In het vorige nummer van *Arduin* gunden we u al een blik achter de schermen van de nieuwe tentoonstelling *Herinnering & Migratie. Erfgoed van nieuwe Brusselaars*. Ondertussen – als u dit leest – kan u al komen kijken naar het erfgoed van onze nieuwe Brusselaars. Als aandachtige lezer merkte u ongetwijfeld dat de titel in november nog *Migratie & Herinnering* was. Waarom die subtiele wijziging? In de tentoonstelling is de herinnering belangrijker dan de migratie. Wat jullie te zien krijgen zijn de herinneringen van nieuwe Brusselaars. De medewerkers zijn allen naar Brussel verhuisd, maar de herinneringen die ze tonen hebben niet altijd met hun migratie te maken, vandaar de kleine aanpassing.

Proces

Via cursussen Nederlands zochten we nieuwe Brusselaars als medewerkers voor ons project. Uiteindelijk leverde dit niet het gewenste resultaat op. De cursisten voelden zich niet aangesproken tijdens de klassikale bijeenkomsten. Ze volgen de cursus vaak naast hun werk, hebben ook nog hun gezin en zien zichzelf niet echt in staat tijd vrij te maken. Toch had deze manier van werken drie grote voordelen. Ten eerste kwamen NT2 instellingen¹ in contact met het AMVB. Daarnaast werd er aan ongeveer 300 cursisten Nederlands het woord *erfgoed* uitgelegd. Tot slot zal een extra inspanning geleverd worden om zoveel mogelijk cursisten Nederlands met hun klas te verwelkomen op de tentoonstelling. Voor hen is het een leuke kennismaking met hun (nieuwe) thuisstad en een manier om hun Nederlands te oefenen.

Ondanks die mooie voordelen, hadden we wel nog geen nieuwe Brusselaars. Het moest dus over een andere boeg gegooid worden. Een meer persoonlijke aanpak zou hopelijk lonen. De medewerkers van het AMVB spraken enkele persoonlijke contacten aan. Corinne en Mijean waren de eerste twee medewerkers, allebei kennissen van Patricia. We vroegen hen om in hun omgeving te vragen of er nog andere geïnteresseerden waren. Mijean nam Marc, Nebie en Claudiana mee naar de eerste bijeenkomst. Ook Shilimeza was tijdens die eerste vergadering aanwezig. Shilimeza was één van de sprekers op *Interliteratuur*, waar ze gedichten voordroeg.² Die zondag vroeg ik haar om mee te werken aan ons erfgoedproject. Ze vroeg even bedenktijd maar dezelfde week belde ze dat ze graag wilde meedoen. Het AMVB kreeg de toestemming om haar gedicht *Brussel* te publiceren (zie p. 2)

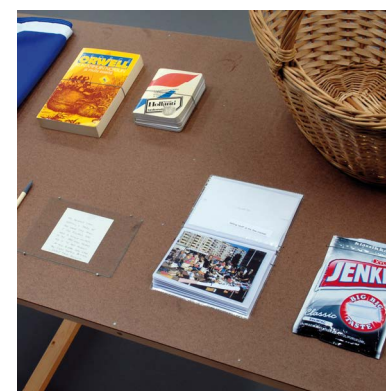
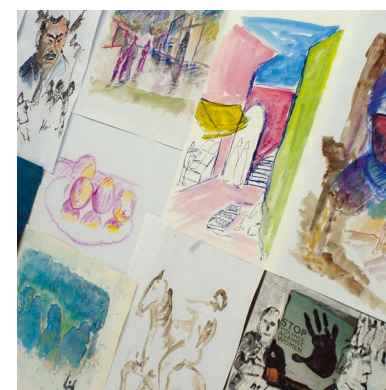
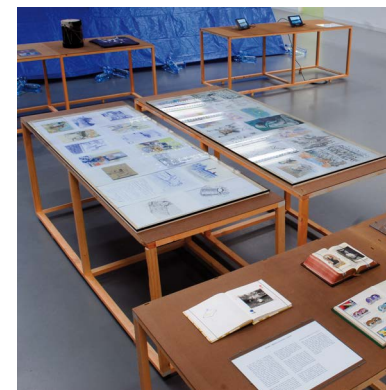
Met zijn zessen waren ze op de eerste samenkomst (18 december 2008) in het AMVB. Na een korte uitleg rond erfgoed en het project *Herinnering & Migratie*, be-

gon een boeiend gesprek over hun persoonlijk erfgoed. Hoewel de roots van al deze mensen verschillend zijn, hadden ze veel gemeen. Iedereen ging graven in zijn eigen herinneringen. De meesten hadden die avond al een idee van wat ze wilden tonen of waar ze naar op zoek zouden gaan. Op het einde van de avond vroeg ik hen ook om in hun omgeving mensen aan te spreken die interesse zouden hebben. Dit leverde twee nieuwe deelnemers op: Diep en Susanna, twee mama's die in dezelfde school kinderen hebben als Corinne.

Met zes heel interessante verhalen waren we wel nog niet aan de vooropgestelde vijftien à twintig nieuwe Brusselaars. In januari kwam de stuurgroep van de tentoonstelling samen. Daar werd beslist het project te verruimen naar alle migranten in Brussel. Niet langer alleen de nieuwe Brusselaars van buitenlandse oorsprong, maar ook de nieuwe Brusselaars met wortels elders in België. Die verruiming zorgde er vooral voor dat ons project zich zou onderscheiden van gelijkaardige projecten. Ook de leden van stuurgroep gingen in hun netwerk op zoek naar nieuwe Brusselaars. Via erfgoedcel Brussel kwamen we in contact met Arthis en met het Koerdisch Instituut. Beide organisaties hadden na *In-fusion*³ laten weten dat ze interesse hadden om opnieuw mee te werken aan projecten rond erfgoed. De erfgoedcel speelde de contactgegevens door en de organisaties waren enthousiast om mee te werken. Ze hielpen ons aan twee nieuwe medewerkers en zorgen bovendien mee voor de promotie van de tentoonstelling. Doina vonden we via Arthis. Ovsanna is kind aan huis bij het Koerdisch instituut. De verruiming zorgde er ook voor dat Wim, die me gebeld had naar aanleiding van de oproep in Brussel deze week, opnieuw kon gecontacteerd worden. Als West-Vlaming was hij nu ook één van onze nieuwe Brusselaars. Ook Marc heeft Belgische wortels, zijn vader is een Limburger, zijn moeder komt van Brits-Guyana.

We namen ook contact op met BON vzw, het Brussels onthaalbureau. In de vijf jaar dat zij bestaan, hebben ze immers veel nieuwe Brusselaars over de vloer gehad. Razia van BON nam me op sleeptouw doorheen de multiculturele BON-medewerkers en ex-cursisten. Met resultaat! Razia zou zelf meewerken met haar man Marc uit Middelkerke en ook Nordin en Marysia reageerden enthousiast. Nordin nam ineens ook twee vrienden mee. Saïd en Saïd. Met z'n drieën vormen ze een kunstenaarscollectief in Molenbeek. Met BON loopt de samenwerking ook tijdens de tentoonstelling verder. De tentoonstelling zal worden bezocht met de nieuwe Brusselaars die vanaf mei het inburgeringstraject volgen. Zo kunnen zij zien hoe BON-cursisten zich integreren (of geïntegreerd hebben) in het Brusselse cultuurleven.

De laatste drie deelnemers vonden we ook door persoonlijke contacten. Heather gaf klavecimbellen aan Mariet. José en Bouchra sprak ik aan op één van de vele Brusselse recepties. José tijdens de nieuwjaarsreceptie van FZO-VL⁴ en Bouchra op een receptie van Met-X⁵ waar zij ook werkt.

Zo verzamelden we negentien mensen die vanaf erfgoeddag hun erfgoed tonen. Wat ze tonen werd door hen zelf gekozen. Soms met een beetje sturing (wanneer er geselecteerd moest worden of wanneer de nieuwe Brusselaars niet veel inspiratie hadden), soms zonder enige inmenging. Via korte bijeenkomsten (meestal samen met Francis Denys) werd het concept uiteengezet, zochten we samen in hun herinneringen en bespraken hoe we dit zo goed mogelijk in beeld konden brengen.

Archiefvorming

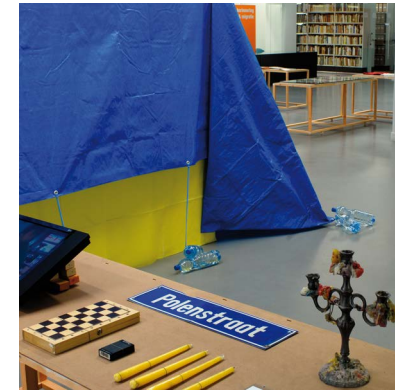
Deze tentoonstelling – en het project in zijn geheel – zijn een gelegenheid waarbij het AMVB het netwerk vergroot met allochtone organisaties en privépersonen in Brussel. De tentoonstelling over het erfgoed van nieuwe Brusselaars is zeker geen eindpunt voor het AMVB. We hebben een nieuw publiek, een nieuw netwerk aangesproken en willen dat ook zo goed mogelijk benutten.

In het najaar zetten we samen met Archiefbank Vlaanderen en het Minderhedenforum een cursus archiefzorg en archiefbeheer op poten. Het doel van deze cursus is de Brusselse, allochtone organisaties te sensibiliseren om zorg te dragen voor hun archieven. Dit is immers niet echt een aandachtspunt binnen de organisaties – evenmin bij de autochtone verenigingen! We willen vermijden dat dit (bronnen) materiaal, dat zo essentieel Brussels geworden is, verloren gaat. In eerste instantie zullen verenigingen betrokken worden die zelf rond erfgoed werken of die meegeëwerkt hebben aan de tentoonstelling Herinnering & Migratie. Erfgoed van nieuwe Brusselaars. Wanneer dit succes heeft, kan het activveld verbreed worden. Belangrijk is dat de cursus op maat is van de allochtone organisaties en dat we bijgevolg zoeken naar invalshoeken die relevant zijn voor deze doelgroep. Een stuurgroep dient de nodige bijsturing en relevantie van het project te waarborgen

Nu al blijkt uit de reacties van medewerkers van verschillende organisaties dat hier zeker vraag naar is. De sensibilisering voor archiefzorg en archiefbeheer bij deze organisaties zal op lange termijn ook een tekort aan bronnenmateriaal in de Brusselse archieven aanvullen.

Een tipje van de sluier

Vanaf erfgoeddag stellen nieuwe Brusselaars hun erfgoed tentoon. Het koffer-idea waarvan aanvankelijk sprake was, viel weg omdat dit te beperkend was. Er werd gekozen voor tafels. Francis Denys vertelt u verder in deze arduin meer over de scenografie van de tentoonstelling. De herinneringen die aan bod komen zijn heel uiteenlopend, maar altijd is er een persoonlijke verband tussen het verhaal of de voorwerpen en de nieuwe Brusselaar. We wilden vermijden dat het erfgoed werd herleid tot toeristische streekproducten.

Shilimeza heeft een radioprogramma uit haar jeugd nagemaakt (inclusief liedjes, recepten,...) waar ze vroeger met het hele gezin aan gekluisterd waren. Corinne werd geadopteerd toen ze zes was, haar herinneringen aan Korea zijn enkel nog het materiële dat ze toen meekreeg. Nordin, Saïd en Saïd zijn drie kunstenaars. Zodra ze een papier hebben, maken ze schetsen: met balpen, op een stuk krantenpapier, een locatie, een persoon... Die schetsen tonen ze ons. Diep is op en top Vietnamees, een ware promotor van haar cultuur. Ze toont hier een kookboek, haar rapporten en haar trouwkleed. Susanna vertrok met een rieten mand uit Finland, 20 kilo mocht ze meenemen. Ze toont het belangrijkste dat deze strenge selectie overleefde. Claudiana is op jonge leeftijd geadopteerd, ze brengt een schotel mee, in typisch Haïtiaans handwerk. Marc ging terug naar zijn kindertijd. Hij vond brieven, kaarten, vriendenboekjes en foto's. Zijn postzegelverzameling was erg belangrijk. Met familie verspreid over de hele wereld, had hij meteen een voorsprong tegenover zijn leeftijdsgenoten. Nebie is geboren in Ivoorkust, maar leefde vooral in Burkina Faso. Zijn grootvader bracht hem de liefde voor muziek bij. Heather vertrok lang geleden uit Nieuw-Zeeland. Zij zocht en vond nog enkele herinneringen en ze reconstrueert haar kerstfeest. Zomers kerstmis vieren is anders dan wij gewend zijn. Mijean zijn familie hun huid neemt allerlei schakeringen aan door de vele gemengde huwelijken. Foto's tonen het trotse nageslacht van zijn grootvader. Doina bracht haar vakanties steeds door in de rust van de Roemeense bergen en de Donau. Ook nu keert ze nog graag terug. Ovsanna laat ons toe in haar huiselijke traditie. Wij zijn te gast op haar paasfeest. Razia heeft altijd aan de zee gewoond, net als haar man. In Brussel wonen ze aan het kanaal, waar ze ook een beetje de zee voelen. Wim heeft voor ons een filmpje gemaakt waarin hij mensen die belangrijk voor hem zijn confronteert met voorwerpen met een verhaal. José heeft vele watertjes doorzwommen. Hij was lang badmeester in de halve maan in Diest, ondertussen studeerde hij. Wat hem nu een job opleverde op het kennisknooppunt interculturaliseren. Marysia maakt speciaal voor deze tentoonstelling een impressie van haar erfgoed in een schilderij. En Bouchra speelt voor ons een stukje op haar saxofoon en vertelt waarom ze 'pluriel' is.

U leest het, een bonte verzameling van erfgoed, van culturen en van Brusselaars. Proeven van diversiteit, zeker!

Partners

Arthis – het Belgisch Roemeens cultuurhuis vzw

Arthis vzw houdt zich bezig met een globale vorm van integratie met specifieke aandacht voor het socio-culturele. Hun activiteiten zijn zeer gevarieerd: optredens, maandelijkse tentoonstellingen, poëzieavonden, straatfeesten, taallessen ... Arthis verzorgt mee de promotie via hun leden en contacten.

Bel'afrika vzw

Bel'afrika heeft op TV-Brussel een programma voor de Afrikaanse Gemeenschap in Brussel. Mijean is een van de bezielers van Bel'afrika. Hij sprak enkele van zijn contacten aan wat resulteerde in 4 medewerkers aan *Herinnering & Migratie*.

BON vzw

BON staat voor Brussels ONthaalbureau. BON verschaft een inburgeringsprogramma aan alle legaal in België verblijvende vreemdelingen (behalve zij die hier met een tijdelijk doel verblijven). Ook personen die reeds langere tijd in Brussel verblijven en zelfs mensen met de Belgische nationaliteit kunnen bij BON terecht, indien zijzelf en één van hun ouders in het buitenland geboren zijn. BON heeft actief meegezocht naar nieuwe Brusselaars, bovendien zorgt zij mee voor promotie en zal de tentoonstelling een bezoekje brengen tijdens de cursus.

Erfgoedcel Brussel VGC

De Erfgoedcel Brussel voert het convenant met de Vlaamse Gemeenschap⁶ uit om het Brussels erfgoed beter bekend te maken bij het publiek en het maatschappelijk draagvlak te vergroten. Netwerking en samenwerking zijn onmisbaar in de concrete werking van de Erfgoedcel Brussel. De erfgoedcel maakt deel uit van de stuurgroep en zorgt mee voor de promotie en communicatie rond de tentoonstelling.

Koerdisch Instituut

Het Koerdisch Instituut vzw is een sociaal-culturele organisatie, onafhankelijk van elke politieke partij, die streeft naar de bescherming en de bevordering van de rechten van personen die behoren tot de minderheden in het Midden-Oosten, Turkije en de Kaukasus enerzijds en anderzijds als zelforganisatie streeft naar een Belgische samenleving waarin iedereen die deel uitmaakt van een etnisch-culturele minderheid aanspraak kan maken op de basisrechten, gelijke kansen en inspraak heeft in de organisatie en invulling van de 'multiculturele samenleving'. Het Koerdisch Instituut zorgt mee voor de promotie via hun leden en contacten.

Ook veel dank aan *VDAB-NT2; CVO Brussel* en *CBE Brussel*, coördinatoren en leerkrachten voor de tijd die zij vrij maakten om het project even kort voor te stellen in hun lessen of op de teamvergaderingen en voor hun enthousiasme.

Praktisch

Tentoonstelling *Herinnering & Migratie. Erfgoed van Nieuwe Brusselaars*

Arduinkaai 28, 1000 Brussel

van 28 april 2009 tot 31 oktober 2009

van dinsdag tem zaterdag

van 10u tot 17 u

gesloten: maan-, zon- en feestdagen en ook 22 & 23 mei 2009 en 20 juli 2009

Inkom : € 1,00

Voor een rondleiding en groepen: graag vooraf reserveren op info@amvb.be of 02/209.06.01

¹ NT2 staat voor Nederlands Tweede Taal

² Op 30 november 2008 streek *Interliteratour* neer in het AMVB. De vier Vlaamse Cultuurfonds, het Beschrijf en zeven migrantenorganisaties verzorgden de tweede editie van dit intercultureel, literair parcours. Op verschillende plaatsen kon je terecht voor literatuur en poëzie met als centrale thema *De Vrouw*. Het AMVB was gastinstelling voor het Willemsfonds Brussel met het poëzieprogramma 'Vrouwen lezen Vrouwen'.

Ook in 2009 zal het AMVB gastinstelling zijn voor deze Interliteratour, dit keer op zondag 29 november 2009.

³ In-fusion was een project dat liep van 1 maart tot 1 december 2008. Het was een partnerschap tussen FARO, Steunpunt voor cultureel erfgoed en het Minderhedenforum. Het project ging over erfgoed en interculturaliteit in ziekenhuizen. Het schiep een sfeerbeeld van de verrijking van interculturaliteit voor ons erfgoed en voor de manier waarop we samenleven en mekaar ontmoeten. De Brusselse erfgoedcel ontwikkelde samen met Arthis, VOEM, FZO-VL en FAAB een vriendschapsboekje in het kader van dit project, vandaar dat zij de contacten hadden met de organisaties.

⁴ Federatie voor Zelforganisaties Vlaanderen

⁵ Met-X is een huis van en voor muzikmakers. Uit de buik van de stad halen zij ruwe geluiden naar boven die ze omtoveren tot een uniek klankuniversum. In samenwerking met begeesterde artiesten van allerlei slag creëren ze bouwstenen voor groepen, evenementen en educatieve processen.

⁶ In 2003 kon de Vlaamse Gemeenschapscommissie voor de eerste keer een erfgoedconvenant sluiten met de Vlaamse Gemeenschap. Met dit convenant engageert de VGC zich samen met de Vlaamse Gemeenschap tot het uitwerken van een erfgoedbeleid voor het roerend en immaterieel erfgoed binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

DE GOUDZOEKER

**NOTITIES BIJ DE SCENOGRAFIE VAN DE TENTOONSTELLING
HERINNERING & MIGRATIE IN HET ARCHIEF EN MUSEUM
VOOR HET VLAAMS LEVEN TE BRUSSEL**

Francis Denys

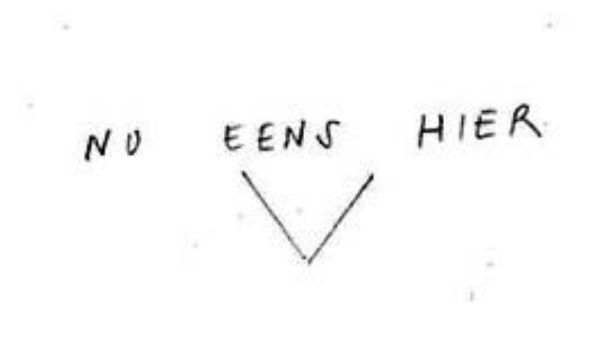
Op het strand van Cadzand kan je haaiantanden vinden. Om het strand op te hogen en de duinenrij te versterken, heeft men zand gehaald uit zee en daarbij prehistorische lagen aangeboord met divers fossiel materiaal: versteende schelpen, botfragmenten, haaiantanden. Op het strand zie je dan ook geregeld gebukte mensen met schepjes en zeeffjes. De Duitsers vinden de grootste haaiantanden, liet ik me al eens vertellen. Zelf heb ik door de jaren heen slechts enkele exemplaren gevonden. De voorraad, zo bedenk ik, moet zo stilaan toch uitgeput raken, er is ondertussen immers al zo massaal gezocht en gevonden. Hoewel, een haai doet naar het schijnt twee weken met een tand en verslijt er tijdens zijn leven een paar duizend. Mijn aandacht gaat echter uit naar andere vondsten. Zwart-grijze, poreus uitziende, maar niettemin vrij zwaar aanvoelende stenen in uiteenlopende afmetingen en vormen: van enkele millimeter tot een tiental centimeter, rond, cilindervormig, grillig aaneengeschaald, met gaten. Als gevolg van het spel van de getijden vind je ze telkens op andere plaatsen langsheen de vloedlijn. De ronde stenen bijvoorbeeld zijn daar waar de beweging van het water en de toestand van het zand de bijzondere condities voor de vindplaats van die specifieke stenen hebben gecreëerd. Ik kan slechts gissen naar de hieraan ten grondslag liggende fysische wetmatigheden; ik kan er enkel van uitgaan dat ze een rol spelen en genoeg vinden in de poëzie van het te zoeken materiaal en zijn vindplaats. De *lavastenen* uit de diepten van de zee en de tijd, her en der en heen en weer op het strand, zijn onderhevig aan migratie. Het zoeken, vinden en verzamelen van de stenen betekent dat ze ontfutseld worden aan een biotoop waarin ze eerder al op een mechanische manier waren terechtgekomen. Dit ontfutselen zijn als de acties van de goudzoeker, die goudrestjes uit de rivier wast, het gevonden materiaal zorgvuldig afweegt en koestert. Daarom besluit ik mijn oude alchemisten-droom te verwezenlijken en een deel van de lavastenen om te zetten in goud.

Als je de tentoonstelling in het AMVB bezoekt, valt de tentachtige constructie in blauw dekzeil op. Die neemt een onbehoorlijk deel van het midden van de expositieruimte in. Deze constructie, een soort *abri*, is een noodzakelijkheid. Het AMVB beschikt helaas niet over een verwerkingsruimte. Recentelijk overgedragen archieven worden achter een wand opgeslagen in de tentoonstellingsruimte vooraleer ze naar het mooie depot mogen. In Japan is dit blauwe dekzeil haast signaletiek geworden voor de verblijffjes – soms ingenieuze constructies – van dakloze zwer-

vers in parken, langsheen water en onder bruggen in steden als Tokyo en Osaka. Sommige ervan hebben door inrichting, afwerking en gebruik (schoenen uit voor de ingang!) de allure van echte woninkjes. Bamboe en papier uit de traditionele woningbouw zijn vervangen door dekzeil en tape. Het aantal daklozen in Japan is sinds een tiental jaren massaal toegenomen en betreft lang niet alleen verstotenen en alcoholici. De *shelters* zijn een vertrouwd beeld en schijnen openlijk te worden toegelaten. In de hypergestructureerde en -concurrentiële Japanse maatschappij kiezen heel wat mensen, vaak ook intellectuelen, als enige nog te constitueren, mythische, vrijheid, voor een zelfgekozen bestaan in de marge, als dak- of thuislozen onder het blauwe dekzeil.

Net als in mijn beeldend werk gebruik ik voor een scenografie materialen-die-voorhanden-zijn, en stel ik hieraan min of meer strikte voorwaarden. Zo bijvoorbeeld gebruik ik voor (nieuwe) constructies in hout, behandelde standaard panlatten in groen of oranje. Hiermee aan de slag gaan is niet eenvoudig, omdat de latten vaak kromtrekken in de lengte, en soms ook ten opzichte van hun as. Dat ik ze niettemin – tegen een algemeen beter weten in – gebruik, creëert een statement, een extra, onderhuidse, betekenislaag. Doordat de latten zich moeilijk laten temmen, en bovendien ongeschaafd zijn, laten de constructies waarin ze worden verwerkt (in deze tentoonstelling als *display* voor de tentoongestelde erfgoedobjecten) een rudimentaire indruk, die een relatie legt met het aspect van de zelfredzaamheid, de 'système D', het handigheidje (om zich ergens uit te redden). Als esthetische categorie is dit rudimentaire, dit 'ontoereikende', uitermate interessant. Niet alleen is ze een strikte voorwaarde voor het bedenken en verwezenlijken van design-objecten (en massaproductie en namaak), ze maakt ook, en veel meer dan design, deel uit van onze dagelijkse leef- en werkomgeving. Ze vormt de leidraad in onze omgang met de 'alledaagsheid der dingen'. In zekere zin keer ik de aspiraties van het design-voorwerp en de zogenaamde hang naar het gedegene om. In de eerste plaats als vraagstelling en uit nieuwsgierigheid, maar ook om zo een functie te creëren die toelaat onze omgang met de wereld kritisch te beoordelen.

Aan de hand van vier zinsneden, neergeschreven op afzonderlijke stukjes papier, creëerde ik in 2007 een installatie die op een bescheiden manier ingaat op hoe we ons oriënteren in de ruimte en de tijd. Op verschillende plaatsen leest men afwisselend 'nu eens hier', 'dan weer daar', 'daar eens dat' en 'hier weer dit'. Deze zinsneden brengen hulde aan het volslagen relatieve en toevallige van onze aanwezigheid. Voor de tentoonstelling *Herinnering & Migratie*, die bij uitstek focust op *enerzijds* de relativiteit van plaats en tijd, en *anderzijds* het alles bepalende ervan, heb ik deze in oorsprong klein neergekrabbelde spreukjes, vergroot tot de proportie van het sloganeske.

Goud en sterren verbeelden ons fortuinlijk streven. Zowel goudgeworden als zwartgebleven lavastenen zweven in de expositieruimte op het kruispunt van een tijdsuitsnit en de oneindigheid. Daar, verstild, appeleren ze aan het stopzetten van een tijdscontinuüm, zoals in de film *The Matrix* kogels plots komen stil te hangen (om daarna te vallen), en aan het op gang brengen van de vliedende gedachten. Vreemde finaliteit, voorlopig, hebben die zwavelstenen! Eens onderdeel van een vulkanologische eruptie, veel later verzonken in het zand, nog veel later uitgegraven en aan strand gebracht, jarenlang gewassen door de branding van de zee, worden ze opgeraapt, meegenomen, al of niet goudgeschilderd, opgehangen en *gemetaforiseerd*.

In een recent interview in *De Standaard* (14.03.2009, pp. c10-11), laat auteur Peter Verhelst noteren dat men je vierkant uitlucht wanneer je iets, zonder het verder onder woorden te kunnen brengen, herkent als schoonheid. En dit, zo legt hij uit, omdat schoonheid om de schoonheid vrijblijvend is, en geen betekenis heeft. Niettemin is hij precies hiernaar op zoek in zijn dichtbundel *Nieuwe Sterrenbeelden*: 'Het enige wat je kunt doen, is het verlangen naar schoonheid vorm proberen te geven. Het lost niets op. Maar het geeft wel een mogelijkheid aan. Het zegt iets over de zorgzame omgang met dingen. Dat is iets kleins. Maar het is meer dan genoeg, denk ik'. Deze passage, waarin de vormgeving van het verlangen naar schoonheid wordt geschakeld aan zorgzaamheid voor de dingen, treft. In de kunst wordt vaak, hoe diepliggend en veel gefaceteerd ook, een uitgesproken betekenis verwacht waar die niet per se dient aanwezig te zijn. Eerst en vooral belangrijk zijn de minimale voorwaarden, mogelijk emotioneel van aard – Verhelst heeft het m.b.t. de muziek uitgevoerd door het Huelgas Ensemble over 'een mengeling van verdriet en euforie' – die het object van artistieke waarneming vooruitstuwend naar een begrip-zonder-woorden, niet in metafysische zin, maar precies in de zeer aardse zin van ons eigen perceptieve reactievermogen.

De tentoonstelling *Herinnering & Migratie* toont de getuigenis en een persoonlijk erfgoedstuk van een aantal nieuwe Brusselaars in verwijzing naar hun migratie. Het is bijzonder dat een archiefinstelling dit erfgoed op de voorgrond plaatst. Archiveren betekent het bewaren en onderhouden van het collectieve geheugen, en stelt voor alles een intense zorgzaamheid voor de ons omringende artefacten. In deze tentoonstelling is dat cruciaal, op het snijpunt van datgene wat persoonlijk heel bijzonder is en algemeen toch zeer banaal zou kunnen overkomen. Dit snijpunt dat in de kunst reikt vanaf de ready-made van Marcel Duchamp en o.m. de getuigeniskunst van de Franse multimedialkunstenaar Christian Boltanski tot de tentoonstellingen ingericht door de Zwitserse curator Harald Szeemann en de 'immigratie'-kunst van kunstenaar Mekhitar Garabedian, recentste winnaar van de *Ariane de Rothschild Art Prijs*, fungeert als een uitermate poëtische factor. Het koeste-

ren bovendien van de toevalligheid van de objecten en verhalen die hier aan bod komen – het hadden ook andere wereldburgers met andere objecten en verhalen kunnen zijn – opent de ruimte voor een vrij, niet dwangmatig, discours.

FRANCIS DENYS

is kunsthistoricus en laureaat van het Hoger Instituut voor Schone Kunsten. Hij is werkzaam als beeldend kunstenaar, tentoonstellingsmaker en scenograaf. Hij deed onderzoek naar diverse aspecten van de beeldcultuur (VKE-VUB) en was curator voor o.m. het PCBK (nu Z33) in Hasselt en Netwerk Galerij in Aalst. Hij woont en werkt in Brussel.

ARCHIEFAANWINSTEN

Mariet Calsius

De archiefaanwinsten van het voorjaar bleven beperkt in aantal, maar niet in omvang. Aangezien er met de nieuwe compactus nog heel wat archief geplaatst moet worden, heeft het personeel voorlopig voldoende om handen. Het archief van Hubert Dethier en het archief van het Kaaitheater werden in de voorbije maanden overgedragen.

Hubert Dethier

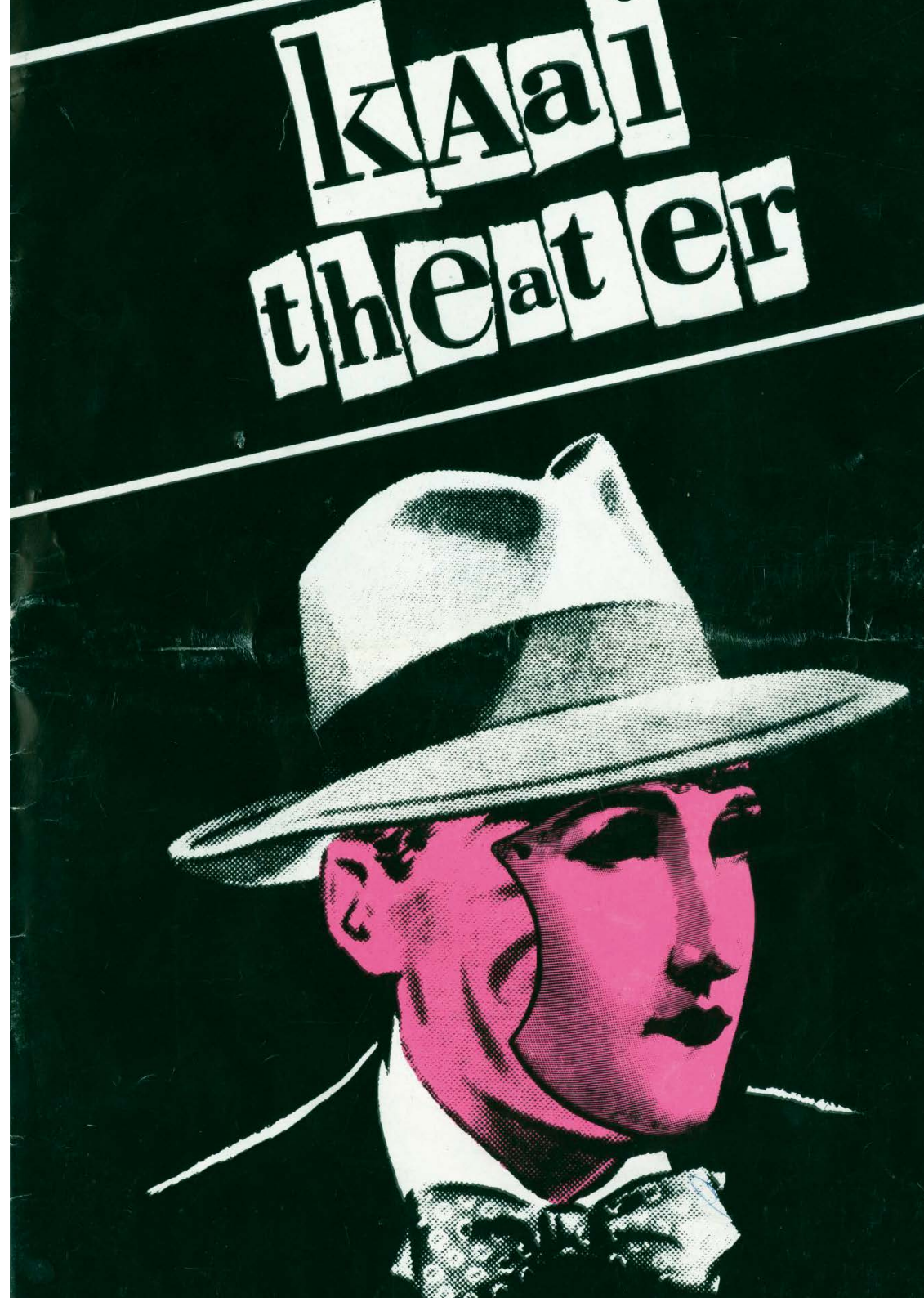
Hubert Dethier (°21 juli 1933) volgde na het secundaire onderwijs normaalonderwijs Karel Buls. In 1954 startte hij de studie germanistiek aan de ULB en voltooide deze in 1957 met een verhandeling bij Prof. Jean Weisgerber over *Het toneel* van Herwig Hensen. Een jaar later begon hij aan de studie van wijsbegeerte en beëindigde in 1962 deze opleiding met *De Kritiek van de Religie bij Pomponazzi, Spinoza en Fontenelle* bij Prof. Leopold Flam. Ondertussen was hij in het middelbaar onderwijs werkzaam, maar ruilde dit in voor een mandaat van aspirant bij het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek. In 1967 promoveerde hij over *Pietro Pomponazzi, de Vrije Geest van de Dubbele Waarheid*. Nadien werd hij assistent bij prof. François Masae en prof. Leopold Flam. In 1969 werd Hubert Dethier benoemd tot docent aan de VUB en bleef hier tot 2000 werkzaam in de afdelingen wijsbegeerte en communicatiewetenschappen. Daarnaast was hij ook verbonden met andere universiteiten of centra als voordrachthouder of onderzoeker. In Brussel was hij verbonden aan het Centrum voor de Studie van de Verlichting en het Vrije Denken.

Het overgedragen archief betreft het persoonlijk archief van Hubert Dethier en beslaat ca. 15 meter.

Kaaitheater

Het Kaaitheater zag het levenslicht in 1977 en ontstond als straatfestival aangeboden aan de KVS voor haar honderdste verjaardag. Aanvankelijk was het een tweemaaljaarlijks internationaal festival en groeide uit tot een permanente seizoenswerking sinds 1987. Zowel eigen producties als producties van binnen- en buitenlandse kunstenaars/gezelschappen werden geprogrammeerd. Ook blijft de aandacht voor verschillende disciplines centraal staan, evenals vernieuwend werk.

De organisatie heeft steeds zelf goed zorg gedragen voor het eigen archief. Het overgedragen deel omvat ca. 50 strekkende meter. Ook de verschillende boekedities van Humus 1 tot 3 documenteren reeds de geschiedenis van het kunstenhuis. Toch zal de instellingenstudie die een inventarisatie voorafgaat en de typisch archivistische benadering ook andere aspecten aan het licht brengen.

WAT ZIT ER ACHTER DE GLAZEN WAND?

Mariet Calsius

Het grote nieuws van de herinrichting van het depot werd al enige tijd aangekondigd. Op 18 februari was minister Anciaux te gast om de nieuwe compacten plechtig in te huldigen. Bij deze gelegenheid kregen de aanwezigen ook een kort overzicht van de groei van het depot van het AMVB. U krijgt hiervan een uitgebreidere neerslag.

Achter die glazen wand ligt een microkosmos van relaties, netwerken, verhalen. Dat kon de bezoeker ondervinden bij de tentoonstelling *30 jaar AMVB_30 verhalen*: het zogenaamde risomatische web. Dergelijke verwevenheden hebben voor- en nadelen bij het ontsluiten van de erfgoedcollectie. Archiefstukken van een bepaalde organisatie zijn soms verspreid over verschillende persoonsarchieven. Organisaties durven ook wel eens van naam wisselen zonder dat er een duidelijke verwijzing is naar de rechtsvoorganger. Een organisatie kan door structurele ondersteuning ook verder institutionaliseren. En de actieve Brusselaar is overbezet met mandaten in verschillende organisaties. Toch blijft het puzzelwerk boeiend en is het meer dan de moeite waard.

De erfgoedcollectie van het AMVB groeide doorheen de jaren en bestaat uit archieven, objecten, boeken en tijdschriften. Het stuk dat als eerste in de inkomboeken van het AMVB werd genoteerd, is een affiche van Hauser Orkater, een muziektheater uit Nederland¹. De affiche werd ingeschreven met een reeks van affiches afkomstig van een tentoonstelling in het Trefcentrum Anderlecht. De inkomboeken zijn registers van binnenkomende stukken zonder enige contextuele samenhang. Voor boeken, documentatie en museale objecten vormde dit aanvankelijk geen probleem. In die beginjaren werden hoofdzakelijk affiches en boeken verworven. Het is tot 1979 wachten vooraleer archiefstukken worden ingeschreven.

De collectie die in de Visverkopersstraat over verschillende delen van de ruimte verspreid was, staat vandaag volledig achter de glazen wand. Het erfgoeddepot bestaat uit zes eenheden die min of meer afgebakend zijn naargelang de collectie die er berust. De drie compacten zijn voorbehouden voor de bewaarbibliotheek en de archiefbestanden. Achter een van de compacten staan vaste rekken voor de museale collectie. De vlaggenkarren – de oude van 2002 en de nieuwe van 2008 – maken ook deel uit van het museale depot. Ze zijn van wielen voorzien wat een compacte plaatsing mogelijk maakt. In een aparte ruimte aan de straatkant worden de periodieken op vaste rekken bewaard. Een zesde depoteenheid wordt gevormd

Zicht op de museumzaal en de nieuwe compactus

door de plankasten. Hierin berusten reeds een deel affiches, iconografisch materiaal (tekeningen, etsen...) en nog een aantal vlaggen en vaandels. De vlaggen komen op de nieuwe vlaggenkar, de vaandels blijven hierin nog een tijdje liggen. Ideaal is dat het AMVB hiervoor ook een meubel op maat zou kunnen laten maken.

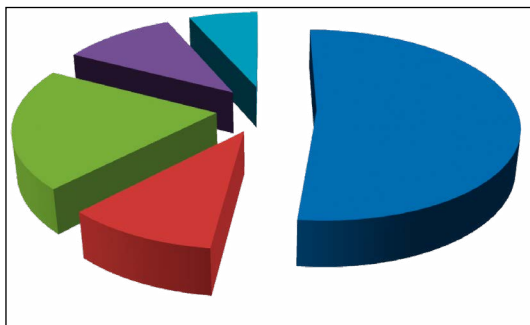
Toen in 2002 werd gestart met het opstellen van een archievenoverzicht was kijken, zoeken en tellen een noodzaak. Kijken was in eerste instantie van groot belang. De Visverkopersstraat had immers veel hoekjes en kantjes. De kluisenzaal in de kelder was wel voorzien van rekken, de kluisjes op zich deden ook dienst als opslagruimte voor de kleinere archiefbestanden. De omvang van de ganse archiefcollectie inschatten, was dan niet eenvoudig

In 2002 bezat het AMVB ca. 460 strekkende meter archief. Opgelet! Tijdschriften en bewaarbibliotheek niet inbegrepen. Voor de kluisenzaal was al een offerte voor de installatie van rollende rekken aangevraagd. Toen eind 2002 het bericht kwam dat de huur werd opgezegd, kon de eerste compact mits enige aanpassing ook geplaatst worden in het huidige depot. Bij de verhuizing in de zomer van 2003 was het archief aangegroeid tot 504m, de definitieve versie van het eerste archievenoverzicht werd in januari 2004 afgesloten met 520m. Alles stond mooi op een compactus en een reeks vaste rekken achter de glazen wand. Er was eveneens ruimte voor extra plankkasten en het inrichten van de leeszaal.

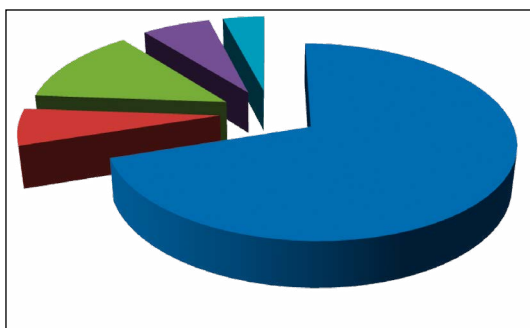
De archiefcollectie groeide geleidelijk, maar verdubbelde bijna in 2005 met de overdracht van het archief van de Koninklijke Vlaamse Schouwburg en van het archief van de Stichting-Lodewijk de Raet. Een tweede compactus verscheen dankzij bijkomende subsidies. Potentiële archiefvormers bleven ook verschijnen en klopten op de glazen toegangsdeur. In 2006 werd de kilometer gehaald. De groei werd doorgezet in 2007 en een uitbreiding van het depot drong zich op. Explosie was moeilijk met de glazen wand, dus kozen we voor een implosie: een derde compactus. Alle archiefbestanden samen bedragen vandaag 1240m. De drie compacten samen kunnen 1783,6m² aan. Opgelet: de bewaarbibliotheek neemt ook nog een groot deel in.

- 1 De kluisenzaal in de Visverkopersstraat
- 2 De leeszaal ontruimd om de nieuwe compactus te plaatsen
- 3 De nieuwe rekken in opbouw
- 4 Gezicht op de drie compacten
- 5 De nieuwe compact en de nieuwe vlaggenkar
- 6 De voormalige leeszaal aan de Arduinkaai
- 7 Een aparte kluis voor het NCC-archief in de Visverkopersstraat
- 8 De voormalige leeszaal aan de Arduinkaai
- 9 Gezicht vanuit het archiefdepot op de museumzaal

1	2	3
4	5	6
7	8	9

2004	collectie	meter
1	ARCHIEF	520
2	VERZAMELINGEN	102,5
3	TIJDSCHRIFTEN	205
4	BEWAARBIBLIOTHEEK	108
5	GEBRUIKSCOLLECTIE	66
TOTAAL:		1001,5

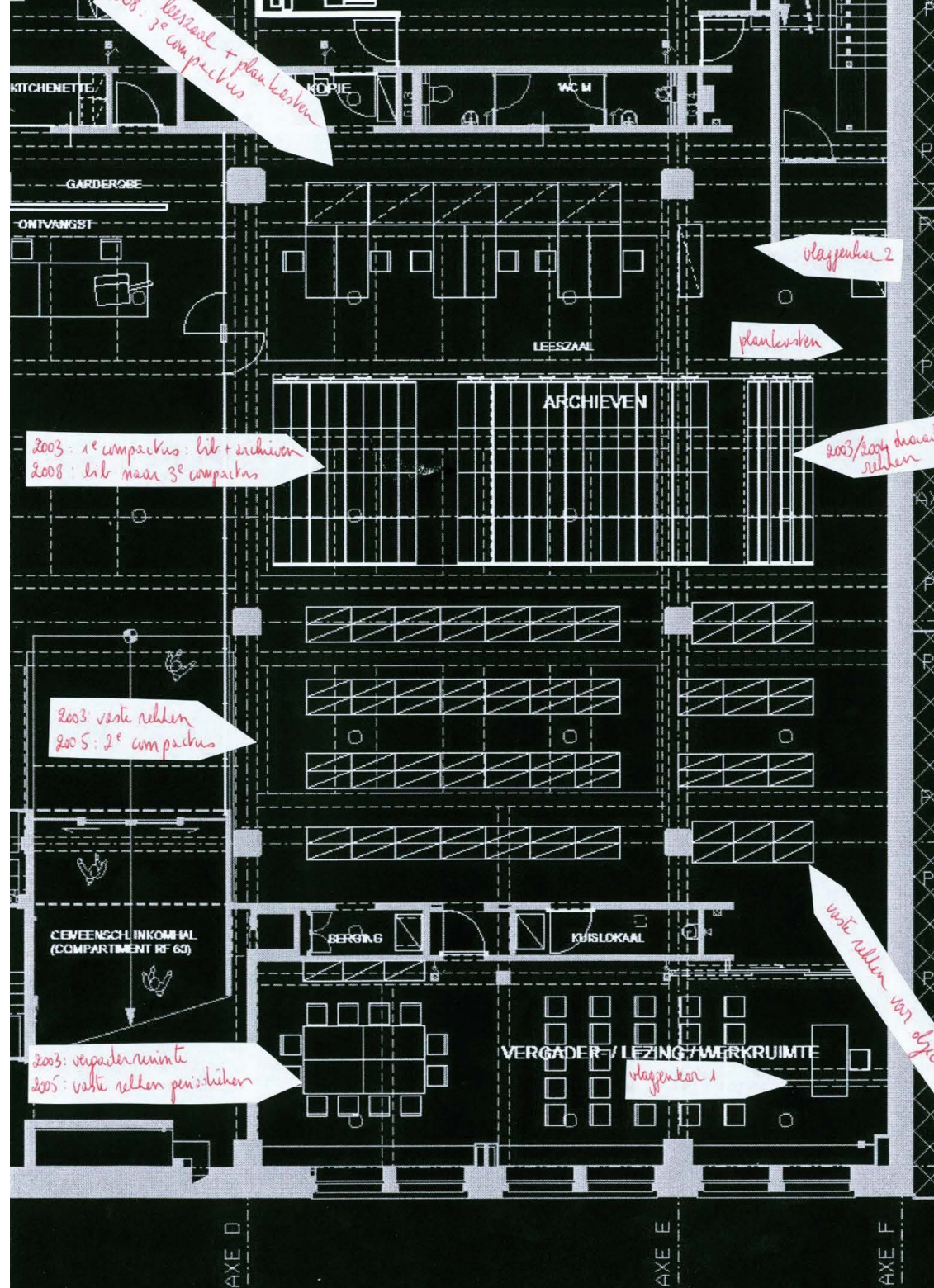

2008	collectie	meter
1	ARCHIEF	1152
2	VERZAMELINGEN	102,5
3	TIJDSCHRIFTEN	217
4	BEWAARBIBLIOTHEEK	109
5	GEBRUIKSCOLLECTIE	66
TOTAAL:		1646,5

Groeiverhouding van de verschillende collecties

De plaatsing van de derde compact vergde een interne reorganisatie. De leeszaal die zich samen met de plankasten achter de glazen wand bevond, werd verplaatst. De plankasten kwamen tegen de oranje wand in het depot te staan. De leeszaal werd ingericht in de polyvalente ruimte aan de straatkant. De visuele evolutie van het depot van het AMVB kunt u vanuit uw luie zetel thuis bekijken via de website.

De collectie van het AMVB is gedurende al die jaren in omvang gegroeid. Parallel met de fysieke omvang – van 460m naar 1240m – en visuele evolutie – van kluisenzaal tot open depot – veranderde ook de collectie op inhoudelijk vlak. Het eerste decennium kwamen eerder 'losse stukken' binnen: affiches, programmaboekjes, boeken, catalogi, gidsen, fonoplaten, voorwerpen. De oprichters en beheerders van het eerste uur waren zelf milde schenkers. Onder de eerste archiefbestanden zijn die van Dis Verstraete, Cilia Van der Spurt en van de Brusselse Zwemvereniging. Gedurende de jaren tachtig werden verenigingsarchieven geschonken naar aanleiding van samenwerking met de Brusselse organisaties. Dit gebeurde vaak ter

gelegenheid van een herdenking, jubileum, tentoonstelling... De echt grote archiefoverdrachten (ca. 20m) vinden vanaf ca. 1990 plaats. Heel wat koepelorganisaties bestonden toen ook al een twintigtal jaren, moesten soms verhuizen of zagen dat het archief toch heel wat ruimte in beslag nam. Uiteraard begon het historisch besef ook een rol te spelen. Het AMVB bezit vandaag heel wat archieven van die koepelorganisaties. Toch is het belangrijk om de toekomst in te schatten. De demografische, sociologische, politieke veranderingen mogen niet uit het oog worden verloren. Het project waarmee het AMVB dit jaar aan de erfgoeddag deelneemt is belangrijk om nieuwe bevolkingsgroepen en andere erfgoedgemeenschappen aan te spreken.

Het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet van de Vlaamse Gemeenschap, dat op 23 mei 2008 werd goedgekeurd, gebruikt het nieuwe begrip cultureel-erfgoedgemeenschap. Het gaat terug op het idee van de praktijkgemeenschap dat uit de sector van het (kennis)management en bedrijfsleven komt. Een praktijkgemeenschap is een groep van mensen 'die een bezorgdheid of geheel van problemen of een passie over een bepaald onderwerp delen en hun kennis en ervaring hierover voortdurend delen'. Door het begrip uit te breiden naar erfgoedgemeenschap kan cultureel-erfgoedgemeenschap omschreven worden als een groep organisaties en personen die een bijzondere waarde hechten aan specifieke aspecten van het cultureel erfgoed en die aspecten ook wensen door te geven aan de toekomstige generaties. Bewust en onbewust behoren we allemaal tot één of meerdere cultureel-erfgoedgemeenschappen.³ Brussel telt veel cultureel-erfgoedgemeenschappen. De VGC-Erfgoedcel vervult sinds haar ontstaan in 2003 een belangrijke rol voor de cultureel-erfgoedgemeenschap van de Vlamingen in de hoofdstad. Ook het AMVB speelt in deze 'groep' een belangrijke rol. Maar we staan niet alleen in het veld. Samenwerking met collega-instellingen en met sectoroverschrijdende organisaties is voor de toekomst onontbeerlijk.⁴ Niet alleen om de erfgoedcollectie achter de glazen wand te laten aangroeien, maar ook om die te valoriseren. We hebben immers niets aan ons mooie kleedje als niemand het bewondert. Maar u kan het al doen op www.amvb.be.

¹ Dit gezelschap bestond van 1972 tot 1980. www.orkater.nl, geraadpleegd op 18 februari 2009.

² 476m, 6616m en 691,60m

³ JACOBS (Marc). 'Netwerk, domein en praktijk. Cultureel-erfgoedpraktijkgemeenschappen en het nieuwe Vlaamse Cultureel-erfgoeddecreet (23 mei 2008)'. In: *FARO. Tijdschrift over cultureel erfgoed*. Jg. 1 (2008) nr. 2, p. 12 en 14. *Memorie van toelichting* www.kunstenerfgoed.be/ake/view/nl/1386563-Memorie+van+toelichting.html

⁴ Zie ook CALSIUS (Mariet). 'Over Brusselse archieven en archiefdiensten in Brussel'. In: *Bibliotheek- en Archiefgids*. Jg.85 (2009) 1, p.23-28.

1	2
3	4

De behouders van de leeszaal

- 1 Jules Poffé
- 2 Robrecht Vander Spurt
- 3 Emiel van de Gucht
- 4 Republiek Suid-Africa

OVER EEN WEINIG BEKENDE EPISODE UIT HET LEVEN VAN ELSA DARCIEL

Piet Tommissen¹

Door in de titel de episode waar het in deze bijdrage over gaat als ‘weinig bekend’ te karakteriseren, bezondig ik me allicht aan een *overstatement*. A priori valt niet uit te sluiten dat ik het over een voor ons volkomen onbekende episode uit het leven van Elsa Darciel zal hebben. In de geraadpleegde literatuur – de weinige die er is – wordt er in ieder geval geen gewag van gemaakt.

Marc Eemans
(BE AMVB VERZ 09)

Mijn bijdrage handelt over twee personen. De eerste, Elsa Darciel, werd me in de zeventiger jaren van de vorige eeuw door de schilder en dichter Marc Eemans (1907-1983) voorgesteld. Ik herinner me nog zeer goed dat ik de indruk had, de hand te drukken van een kleine en frêle vrouw met alerte ogen en de allures van een dame. Vriend Marc vertelde me achteraf dat ze het ballet in Vlaanderen geïntroduceerd en op een hoog peil getild had. Toen had ik echter niet de behoefte gevoeld over die Darciel en haar activiteiten meer te weten te komen. De tweede persoon, Francis Parker Yockey, kreeg ik in het vizier in het kader van mijn studie over het leven en denken van Carl Schmitt (1888-1985). Omdat ik over deze Duitse rechtsgeleerde alle mogelijke publicaties verzamelde, zou ik vroeg of laat het bestaan van Yockeys boek *Imperium* op het spoor komen. Hoe alles precies in zijn werk is gegaan, herinner ik me niet meer, maar het is me gelukt, zij het met enige vertraging, een exemplaar van de Duitse vertaling van dat opus op de kop te tikken.²

Tot daar mijn kennismaking met de sleutelfiguren van dit verhaal. Ik zal ze thans voorstellen. Bij Darciel moet ik langer blijven stilstaan, want een biografie heeft men haar nog niet gegund, terwijl de ter beschikking staande literatuur grotendeels onder de hoofding ‘journalistiek’ ressorteert. Omdat ik in die informatie (de interviews die Darciel heeft toegestaan inclusief) zakelijke fouten en tegenstrijdigheden vaststelde, heb ik gemeend de meest krasse te moeten vermelden. Wat Yockey betreft, van wiens bestaan slechts een beperkt aantal kenners in Vlaanderen weet hebben, beschikken we gelukkig over een uitstekende biografie, wat me goed uitkomt, want aan een initiatie in zijn (op zijn zachtst uitgedrukt:) tegendraadse ideeën kan ik dus verzaken: ze hoort trouwens in dit tijdschrift niet thuis. In een derde deel staat dan uiteraard de fameuze episode centraal.

Elsa Darciel [AMVC – Letterenhuis / D196]

**Edward Blaes met zijn kleindochter
Els Dewette, ca. 1906**
[AMVC-Letterenhuis, B602/P-44701/1]

Elsa Darciel

Elsa Dewette zag op 12 april 1903 te Sint-Amandsberg bij Gent het levenslicht. Ze was de kleindochter van Eduard Blaes (1846-1909), een verdienstelijke componist, dirigent en muziekleraar, bij wie haar vader pianoles had gevolgd. Afgaande op haar eigen getuigenis hoorde ze haar vader en haar grootvader vaak discuten over de filosoof Friedrich Nietzsche (1844-1900), over de dichter Heinrich Heine (1797-1856) en over de beroemde componist Richard Wagner (1813-1883). Volgens haar latere leerling Oscar Van Malder zouden die discussies een diepgaande invloed uitoefenen op haar later leven en werken.³

Vader Dewette, ingenieur van opleiding en onderdirecteur bij de Telefoon te Brussel, kreeg bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog het bevel, de plannen van het telefoonnet van de provincie Brabant in veiligheid te brengen. Dat verklaart wellicht waarom hij met zijn gezin naar Engeland is uitgeweken. In ieder geval vestigde hij zich na heel wat ronddolen in een woning in een buitenwijk van London. Via een zus van de later wereldberoemd geworden historicus Arnold Toynbee (1889-1975), een goede bekende van vader Dewette, geraakte Elsa op de elite Kensington Highschool.

Haar peter, de bekende etsen Jules De Bruycker (1870-1945), bewoonde hetzelfde gebouw als het gezin Dewette; hij enthousiasmeerde Elsa voor de plastische kunsten. Anderzijds schijnt de eminente Zwitserse avant-garde kunstenaar Emile Jaques-Dalcroze (1865-1950) haar op school het abc van de muziek én de basisgedachten van de eurhythmie te hebben bijgebracht.⁴ Pianoles volgde ze bij miss Barber, een oud-leerlinge van de grote Johannes Brahms (1833-1897) en verwant

met de Amerikaanse componist Samuel Barber (1910-1981). Doch die artistieke impulsen verhinderden haar blijkbaar niet, zich voor de exacte wetenschappen te interesseren. In een interview vertelde ze het ingangsexamen chemie van de universiteit van Londen probleemloos overleefd te hebben.⁵

August Vermeyleylen [BE AMVB VERZ 09]

Elsa bleef na de oorlog nog een jaar in London om haar middelbare studies af te sluiten. Helaas werd dat eindexamen in België niet erkend. Ze kwam in een Franstalige Brusselse school terecht en dat werd een fiasco. In Engeland was ze haar Frans verloor! In oktober 1920 schakelde ze over naar de (eveneens Franstalige) Academie en volgde er drie jaar als dagstudente de lessen van de in Watermaal-Bosvoorde woonachtige symbolistische schilder Constant Montald (1862-1946).⁶ Op een bepaald ogenblik kreeg August Vermeyleylen (1872-1945) het er zwaar te verduren: zijn inzet voor de vernederlandsing van het Gentse universiteit werd door zijn franskiljonse collegae, waaronder de beroemde architect Victor Horta (1861-1947), de directeur, niet geapprecieerd. Elsa nam het voor hem op⁷ en werd aldus van vandaag op morgen populair in Vlaamse studentennidderens: ze werd tot penningmeester van de afdeling Brussel van het Diets Studentenverbond gebombardeerd, een functie die ze vier jaar heeft waargenomen.

Van 1924 tot in 1931 werkte Elsa Dewette als tekenares bij een weekblad voor dames, voor hetwelk ze tevens de bekende acteur Douglas Fairbanks (ps. van Elton Ulman; 1883-1939) en de als 'de kleine verloofde van Amerika' bekend staande actrice Mary Pickford (ps. van Gladys Smith; 1893-1979) geïnterviewd heeft.⁸

Danskoorts

In 1922 gebeurde echter iets dat haar leven een beslissende wending zou geven. Toevallig woonde ze in de Parkschouwburg te Brussel een optreden van Isadora Duncan (1877-1927) bij.⁹ De choc was dermate groot dat ze daarna drie dagen met koorts te bed heeft gelegen! De gracieuze bewegingen van Isadora Duncan, waarin de danseres als het ware haar ziel blootlegde, lieten de zich voor danskunst interesserende Elsa Dewette niet onverschillig. Ze realiseerde zich te maken te hebben met een concrete toepassing van de danshervorming die Jean Georges Noverre (1727-1810) predikte en wiens *Lettres sur la danse et sur les ballets* (1760) ze bestudeerd had. Na Isadora Duncan in Brussel aan het werk te hebben gezien, hadden beide dames enkele gesprekken in het Brusselse hotel Métropole. Meer nog: met de opbrengst van de verkoop van geërfde aandelen kon ze in 1927 in Nice bij

Lea Daan [uit: AVERMAETE (Roger). *Lea Daan Huldealbum door haar vrienden uitgegeven ter gelegenheid van haar zeventigste verjaardag*. Antwerpen, 1976.]

haar idool dansles volgen. Wie weet hoe haar leven zou verlopen zijn, mocht de beroemde sterdanseres niet in de loop van datzelfde jaar zijn overleden?

Elsa's besluit lag hoe dan ook vast: ze wou en ze zou met een eigen dansschool van start gaan. Haar ouders waarschuwden haar om een veilig bestaan niet op te offeren aan een onzekere toekomst. Het duurde tot 1930 alvorens de grote stap gezet werd. Aan de Folkwangschule in Essen volgde ze een zomercursus bij Kurt Jooss (1901-1979), eerst leerling en dan assistent van Rudolf Laban von Váralja, beter bekend als Rudolf von Laban (1879-1958)¹⁰. Ze werd vergezeld van twee dames die in Vlaanderen ook als danseres naam hebben gemaakt: Lea Daan (ps. van Paula Gombert, 1906-1995) en Isa Voss (ps. van Maria Voorspoels, 1909-1939).

In 1930 bracht Elsa op de voorgevel van haar woning (Kruisstraat 8 te Elsene) een koperen plaat aan met de indicatie: 'Elsa Darciel – School voor Eurythmie'. Ze moet rond die tijd voor het pseudoniem Darciel geopteerd hebben. Sommige auteurs beweren dat die schuilnaam door haar leerlingen bedacht werd.¹¹ Elsa's eigen versie klinkt logischer: de naam zou afgeleid zijn van d'Arcielle, de naam van een oud-tante die in de tijd van de Franse Revolutie leefde.¹²

Toen in 1932 vrij regelmatig gemiddeld 15 leerlingen opdaagden, besloot de nieuwbakken Darciel alles op alles te zetten: ze huurde in Brussel de zaal van het Paleis voor Schone Kunsten af! Maurits Wynants schrijft: 'Het werd een triomf.'¹³ Geen wonder dat ze de krachttoer in 1934 herhaalde, dit keer met een eigen creatie van het ballet *Heer Halewijn* op muziek van de door de musicoloog Charles Van den Borren (1872-1966) aangepaste Boergondische Hofdansen. De pers jubelde: 'Een nieuwe vorm van dans met internationale allures is in België geboren.'¹⁴

Danstriomf

Daarna volgde de grote stap, die erop gericht was gans Vlaanderen te veroveren. Met Herman Teirlinck (1879-1967) als animator begon in Aalst een ware triomftocht. Het heeft geen zin de vele successen op te sommen, aangezien ze in de kranten breed uitgesmeerd werden. Toch enkele voorbeelden: in 1939 voerden op de Grote Markt te Kortrijk 1.500 danseressen en dansers 10 dagen lang het *Vredesspel* op en in 1944 grepen talrijke opvoeringen van *Tijl Uilenspiegel* op mu-

ziek van Richard Strauss (1864-1949) plaats!¹⁵ Bij de Bevrijding kende haar vader moeilijkheden (cf. *infra*) omdat een hogere Duitse officier hem een bezoek had gebracht. Zij zelf reisde begin 1946 naar de U.S.A., bezocht er in diverse steden familieleden en vrienden, en hield lezingen in de Engelse taal (cf. *infra*).¹⁶

Na haar terugkeer einde 1947 begon – *dixit* Jacques De Leger (°1932) – 'haar belangrijkste creatieve periode.'¹⁷ Vanaf 1952 trad ze, dit keer in opdracht van de dienst Volksontwikkeling, overal te lande op en monteerde ze balletuitzendingen voor de televisie. Bovendien gaf ze in diverse scholen bewegingsleer. In 1965 hield ze het voor bekeken: ze had in de voorbije 35 jaar niet minder dan 400 balletavonden georganiseerd en zowat 35 grote balletten gecreëerd!¹⁸ Ze ging vervolgens vijf jaar Spaans studeren. Ook maakte ze van een haar in december 1963 door de universiteit van Cambridge afgeleverd diploma gebruik om geïnteresseerde E.E.G.-ambtenaren Engels bij te brengen.

Op 89-jarige leeftijd stond Elsa op straat, haar huurcontract in Tervuren werd opgezegd. Zelf belandde ze op een eenpersoonskamer in Ukkel, terwijl haar bezittingen (vooral de bibliotheek) bij een hulpvaardige ziel terecht kwamen en sindsdien verdwenen zijn.¹⁹ Iemand zorgde er voor dat haar archief niet op het stort eindigde. Uiteindelijk kwam ze in het rusthuis Weyveldt in Hofstade (bij Aalst) terecht, alwaar ze begin 1998 vreedzaam overleden is.

Leven en denken van Yockey in kort bestek

Dit onderdeel (om de hoger aangehaalde reden korter dan dat over Darciel) steunt uitsluitend op de voortreffelijke biografie van COOGAN (K.). *Dreamer of the Day. Francis Parker Yockey and the Postwar Fascist International*. New York, 1999, 644 p.

F.P. Yockey werd in 1917 in Chicago geboren. Al vroegtijdig ontpopte hij zich tot een goede pianist en gold hij als een begaafde humorist. In de herfst van 1934 ging hij studeren aan de University of Michigan (Ann Arbor). Hier werd uit een Saulus een Paulus geboren: hij gaf zijn pro-communistische overtuiging prijs en werd bij wijze van spreken een Amerikaanse nazi. Die ommezwaai wordt toegeschreven aan zijn lectuur van *Der Untergang des Abendlandes*, het tweedelig *opus magnum* van de Duitse historicus Oswald Spengler (1880-1936). Het is ook een uitgemaakte zaak dat hij door de spengleriaans getinte *Kulturgeschichte der Neuzeit* (3 delen; 1927-31)

Francis Parker Yockey
[www.goodreads.com/author/show/142563]

Elsa Darcieľ's

EURHYTHMISCHE SPELEN

SCHOOL VOOR EURHYTHMIE
ELSA DARCIEL

MODERNE KUNSTDANS
RHYTHMISCHE GYMNASTIEK
KLASSIEK BALLET -- VOLKSDANS
G R O E P D A N S

LEERGANGEN VOOR LIEFHEBBERS
EN VOOR BEROEPSKUNSTENAARS
TOEGANKELIJK VOOR DAMES
MEISJES EN KINDEREN VANAF 3 JAAR

BIJZONDERE CURSUSSEN VOOR
ONDERWIJZERESSEN EN VOOR
LEDEN VAN TOONEEL- EN KUNSTRINGEN
WINTER- EN ZOMERLEERGANGEN

INRICHTING VAN VERTOONINGEN IN HET
BINNEN- & BUITENLAND

16, VILLA HERMOSA STRAAT, BRUSSEL
Tel. 12.40. 84 (Koninklijk Plein)
ALLE NADERE INLICHTINGEN OP AANVRAAG

114-116 *1/1111/P*
PALEIS VOOR SCHOONE KUNSTEN -- BRUSSEL

OP MAANDAG 15 MEI 1939, TE 20.30 UUR

ELSA DARCIEL
EN HARE SCHOOL
IN DRIE
EURHYTHMISCHE SPELEN

MET DE MEDEWERKING VAN
LYDIA VAN DER LINDEN
KLAVIERVIRTUOZE,
VICTOR APOSTEL, FLUITIST, EN **ROBERT COURTE**, ALTIST

AM.V.B. / 1904

Programmaboekje van een voorstelling in het Paleis voor Schone Kunsten, 1939
[BE AMVB VERZ 01]

van de Oostenrijkse Jood Egon Friedell (eig. Friedmann; 1878-1938) tot de overtuiging was gekomen, dat niet materiële factoren, doch ideeën het historisch verloop bepalen.²⁰ De ironie van het lot heeft dus gewild dat twee eminente Europese niet-nazi's onrechtstreeks een Amerikaanse nazi hebben voortgebracht!

Wat er ook van zij, in 1936 schakelde Yockey over naar de katholieke Georgetown University in Washington; hij immatriculeerde in het Center for Strategic and International Studies. Als reden gaf Coogan zijn belangstelling op voor het verband tussen internationaal recht en buitenlandse politiek. Meteen was hij begeesterd door de geopolitiek, meer bepaald voor de doctrine die Karl Haushofer (1869-1946) verkondigde en die door één van zijn professoren, de pater jezuiet Edmund Aloysius Walsh (1885-1956), bestreden werd.²¹ Interessant om weten: diezelfde pater doceerde ook – andermaal afwijzend – over de theorieën van de hoger vermelde Carl Schmitt. Voor de tweede keer zorgde de ironie van het lot voor een verrassing: na W.O. II heeft Yockey zowel Haushofer als Schmitt misbruikt.

In 1941 behaalde Yockey *cum laude* zijn diploma aan de rechtsfaculteit van de door Jezuiten gerunde Loyola University (Chicago), na tussendoor aan de Northwestern Law School (Chicago) college te hebben gelopen. Al dan niet onder een schuilnaam raakte hij bij rechtse initiatieven betrokken. Er mag niet uit het oog worden verloren dat rechts en zelfs fascisme op dat ogenblik ook in de U.S.A. nogal wat aanhangers kenden; het is denkbaar dat de optie van de wereldwijd bewonderde industrieel Henry Ford (1863-1947) en deze van de zeer populaire vliegenier Charles Lindbergh (1902-1974) daar niet vreemd aan zijn geweest.²²

Zoals talloze Amerikanen was Yockey gekant tegen de Amerikaanse militaire interventie, wat hem niet belet heeft in mei 1942 soldaat te worden. Maar in 'een lijst van deloyale of subversieve personen die door het Sixth Service Command ervan verdacht werden nazi's te zijn' figureert Yockeys naam! Op de begrijpelijke vraag of Yockey een nazi-spion was, antwoordt Coogan voorzichtig dat hij geen 'spion in de gebruikelijke zin van het woord' blijkt te zijn. Hij is twee maanden voortvluchtig geweest (in de terminologie van het Amerikaanse leger: AWOL = Absent Without Official Leave – in mijn ogen een eufemisme). Niettemin werd hem om geneeskundige redenen (schizofrenie! – cf. *infra*) op 13 juli 1943 eervol ontslag verleend.²³

Anno 1946 kreeg Yockey een job aangeboden in een rechtbank in Wiesbaden die zich over de oorlogsmisdaden van tweederangsnazi's uit te spreken had. Het staat nu wel vast dat zijn door zijn overste genoteerde chronisch absentisme te maken had én met zwarte-markt-praktijken (sigaretten!) én met het schrijven van artikelen tegen de legitimiteit van de processen van Nürnberg.²⁴ Eind november 1946 werd hij aan de deur gezet. Reeds in 1947 was Yockey evenwel terug in Europa. In het

lerse dorp Brittas Bay schreef hij in zes maanden *Imperium. The Philosophy of History and Politics*, dat hij onder het pseudoniem Ulrick Varange uitgaf.

Ik verzaak aan een poging om dit inhoudelijk zonder Spengler, Schmitt en Haushofer ondenkbaar opus in enkele regels te willen samenvatten. Over de vaak in de illegaliteit opererende neo-nazistische organisaties, die in een soort van Internationale schijnen te hebben samengewerkt, ga ik het evenmin hebben. Niet eens Yockeys curieuze samenwerking met senator Joe McCarthy (1908-1957), de man van de anti-communistische kruistocht in de U.S.A. (*mccarthysm*) die zelfs de filmacteur Charles Spencer Chaplin (1889-1977) niet spaarde²⁵, zijn gesprekken met groten der aarde zoals de Egyptische president Gamel Abdul Nasser (1918-1970) breng ik te berde, zomin als zijn poging om op Cuba Fidel Castro (*1927) te ontmoeten. Het zijn stuk voor stuk themata die niets te zien hebben met het onderwerp van mijn bijdrage. Doch ik kan onder dit sub-kapittel geen streep trekken zonder iets te hebben gezegd over Yockeys einde.

Jarenlang liep hij met vervalste paspoorten rond en kon op die manier de FBI (*Federal Bureau of Investigation*) om de tuin leiden. Wegens een mechanisch defect werd zijn vliegtuig zekere dag omgeleid en 'In de verwarring had hij zijn handtas niet tijdig kunnen meenemen'.²⁶ Zo kon het gebeuren dat het niets vermoedende personeel deze handtas opende om de eigenaar en zijn adres te achterhalen en een resem paspoorten vond met telkens de foto van dezelfde man! Het FBI werd verwittigd maar het heeft nog even geduurd alvorens vaststond dat men Yockey te pakken had. In zijn cel slikt de lang gezochte man op 17 juni 1960 een capsule gevuld met kaliumcyanide. Zelfmoord? Of heeft iemand hem die capsule bezorgd? Men is er niet in geslaagd de waarheid te achterhalen.

Love story

Toen ik het boek over Yockey begon te lezen, had ik er geen flauw vermoeden van dat ik één en ander zou te weten komen over een liefdeshistorie uit het leven van Elsa Darciel. In het personenregister staat enkel 'Dewette, Elsa' vermeld, zodat ik niet onmiddellijk de link met Darciel legde. Plots las ik echter een paragraaf waarin Dewettes leven (correct!) samengevat werd²⁷ en besefte dat de brieven van Darciel voor Coogan gesneden brood moeten zijn geweest. Ze zijn evenwel niet aan hem gericht, doch aan Keith Stimely, die in de periode 1982-85 de *Journal of Historical Review* heeft uitgegeven en het plan had opgevat aan Yockey een boek te wijden. Stimely werd helaas in december 1992 het slachtoffer van aids, zonder 'oiet een bladzijde van zijn geplande Yockey biografie' te hebben geschreven. De Darciel-brieven (een 80-tal) kwamen in het bezit van Coogan. Deze in de jaren 1981-85 geschreven antwoorden bevatten informatie over gebeurtenissen in Brussel na de Bevrijding, over Yockey in het algemeen²⁸, en tenslotte over haar *love story* met Yockey.²⁹

BRUGGE — Zaal: CONCORDIA

Onder de auspiciën van de Nationale Dienst voor Volksopleiding

ZONDAG, 9 NOVEMBER 1958, te 20 uur:

OPTREDEN VAN HET DANSENSEMBLE

"**ELSA DARCIEL**"

uit BRUSSEL — (21 OPTREDENDEN)

— met klassieke en moderne danssuten —

Koreografe ELSA DARCIEL
Lerares in Eurythmie aan het
Koninklijk Muziekconservatorium
te Brussel.

Een kunstavond met pittoreske en artistiek
verantwoorde dansnummers, o. a. Heer Hale-
wijn - Vastenavondfantasia - De Kunstenaar
en zijn Droom - Er wordt driemaal geklopt -
Van 't Kwezelke - De verliefde Leeuw en
Tijl Uilenspiegel.

Een opmerkelijke scène uit de danssute:
"De Kunstenaar en zijn Droom"

TOEGANGSPRIJZEN: 15 - 25 - 35 en 45 Fr. - Schoolgroepen: 25 Fr. en 20 Fr. plus telkens
1 Fr. lokatierecht.

Leden van kulturele kringen: rangsverhoging.

AWT- en NVKT-ers bekomen 50 % korting op alle plaatsen.

Een dansscene uit "Er werd driemaal geklopt"

Het is een organisatie A. W. T., in samenwerking met "TONEEL VOOR ALLEN".

Besprek burelen: - Concordia, Zuidzandstraat, 5,
Brugge (telefoon: 366.24) voor
de gewone toegangskaarten.
- Sekretariaat A.W.T., Stw op
Torhout, 91 d. te Sint-Andries
(telefoon: 365.24) voor de toe-
gangskaarten met vermindering.

Nog nooit gezien!

Slechts één voorstelling!

TER HERINNERING: woensdag, 19 november 1958, te 14,30 u.: PROMETHEUS GEBOEID (Aischulos)
te 20 u.: DE GEBROEDERS KARAMAZOV (Dostojevski)

Beide prachtige toneelvoorstellingen gaan door in de grote auditezaal van
het Brugs concertgebouw, St Jakobsstraat, 36, alwaar eveneens de plaats-
bespreking geschiedt. (telefoon: 347.45)

Druck. Ch. Louwage, Sint-Andries

Programma van een voorstelling te Brugge, 1958 [BE AMVB VERZ 01]

Over een weinig bekende episode uit het leven van Elsa Darcieel 40

PRISMA PILS

◀ **EIGEN HAARD** ▶

Vlaamse kulturele vereniging te Etterbeek

onder de auspiciën van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Kultuur

Dienst voor Volksopleiding.

Stelt voor:

**BALLET met de Dansgroep
ELSA DARCIEL**

IN HET INSTITUUT E-J

GENERAAL LEMANSTRAAT 74, ETTERBEEK

ZATERDAG 5 MEI 1962 TE 20 U.

PRIJZEN: 1e rang: 20 F - 2e rang: 15 F

Kinderen: 5 F

DEUREN: 19 u. 30

Nummering der plaatsen: Lokaal Maelbeek, Oudergemelaan 154, Etterbeek.

Druck. Denis Van de Gucht, Bollenstraat, 41, Londerbreeke, Tel. 68.046

ATLAS

DRUK. ANDRÉ BEYAERT, KORTRIJK

Affiche van een voorstelling ingericht door Eigen Aard, 1962 [BE AMVB 193]

Over wat er in 1944 bij de Bevrijding van Brussel gebeurd is, vult Darciel het weinige aan dat ik hoger heb verteld. Die hogere Duitse officier, een kennis van haar vader, is verschillende keren bij haar ouders komen dineren: de nodige en voldoende voorwaarde voor weerstanders om in de ouderlijke woning brand te stichten, zodat vader ('een groot bewonderaar van Hitler' – *dixit* Darciel zelf) en moeder tijdelijk elders een onderkomen moesten zoeken. De deur van haar eigen huis werd beschilderd met hakenkruizen; ze dook korte tijd onder, ging toen voorzichtig een kijkje nemen in haar dansschooltje maar werd door de politie opgepakt en verhoord. Om erger te voorkomen is ze dan, zoals *supra* vermeld, naar de U.S.A. getrokken.³⁰

Wat Yockey aanbelangt, valt op dat Darciel zich inspant om bepaalde beweringen over haar *lover* te weerleggen, op basis van door deze opgediste versies; ze doet dat soms met de nodige omzichtigheid. Ik zeg 'soms', want er zijn uitzonderingen, omdat in die gevallen omzichtigheid overbodige luxe ware geweest. Zo had Yockey rond zijn 14e levensjaar een auto-ongeval (met traumatische gevolgen, schrijft Coogan), dat volgens een dame een loopbaan als concertpianist onmogelijk maakte, een conclusie die Darciel naar fabeltjesland verwijst: omzichtigheid had in dit geval geen zin, daar ze de vaardigheid van haar *lover* gemakkelijk kon testen. Yockey bleek alleszins een slechte chauffeur te zijn. In Beieren reed hij eens zodanig roekeloos dat het geen haar had gescheeld of het duo was dodelijk verongelukt. Geloofwaardig is m.i. ook de passus over zijn vader, een 'noceur... qui aimait beaucoup les petites femmes' (in het Frans in Elsa's brief). Hetzelfde geldt voor de schizofrenie waardoor zijn eervol ontslag uit het leger werd gemotiveerd (cf. *supra*): hij deed Darciel in een hilarische lach uitbarsten door de comédie na te bootsen die hij te zijner tijd opgevoerd had, want die schizofrenie was 'a hilarious fake' geweest.³¹

Een complete verrassing – althans voor mij – was (en is) het feit dat Yockey met een boek van Hans Blüher (1888-1955) schijnt gedweept te hebben.³² In maart 1950 vertaalde hij immers, ten behoeve van Darciel, het tweede deel in het Engels 'omdat haar kennis van het Duits, bij gebrek aan oefening, ietwat wazig was geworden'.³³ Darciel moet die tekst evenmin onverschillig hebben gelaten, want in een brief aan Stimely kopiëerde ze twee paragrafen uit Yockeys vertaling. Voorwaar een voor de ideeëngeschiedenis niet onaardig detail.

En nu Darciels *love story*! Ze valt met de deur in huis: 'In 1949 ontmoette ik FPY: een mijlpaal in mijn leven.' Twee obscure journalisten, niet goed wetende wat ze met de in Brussel opgedoken Yockey moesten aanvangen, vonden er niets beter op dan hem mee te nemen naar de woning van een '(niet bijzonder goede) Vlaamse schilder, vermoedelijk een vriend van hen, die er vage 'Europese' ideeën op na hield. De woning van deze schilder lag in een dorp genaamd Watermaal-Bosvoorde, in een

straat vlak bij deze waar mijn ouders woonden. Toevallig bezocht ik die namiddag mijn ouders en daar vader gevraagd was aan die samenkomst deel te nemen (hij kende de schilder), werd ik verzocht mee te gaan om eventueel bij het vertalen behulpzaam te zijn. ... De schilder kende noch Frans noch Engels, Y nauwelijks wat Frans.³⁴ ... Mijn eerste indruk van Y? Hij had veel weg van een mengeling van een terrorist en een geïllumineerde predikant! ... Plots stond Y recht en zei dat hij een korte wandeling wilde maken met mijn vader en mij. ... Hij gebruikte dat voorwendsel enkel om met mij alleen te zijn, en mijn vader was niet van gisteren. Na de 'korte wandeling'; ... vroeg Y of ik hem een lift naar de stad kon geven. ... In werkelijkheid kon hij nergens heen. Evenmin had hij geld! Dat is de zuivere waarheid – wat kon de arme Elsa doen: hem mee naar huis nemen natuurlijk! Y kreeg te eten en begon een uiteenzetting te geven over zijn boek *Imperium*. Tot Darciel het welletjes vond en hem naar haar grote piano loodste, waarop hij zich kon uitleven.³⁵

Het onvermijdelijke gebeurde: 'Plots verloren we elke notie van de werkelijkheid. Ik kan het soort van opwinding, dat bezit van me nam, niet verklaren. Nooit had ik dit meegemaakt en – daar ben ik zeker van – hij evenmin.' Enkele dagen verliepen, gedurende dewelke Y niet van zich liet horen en Darciel meende dat hij afgereisd was. Doch daags voor haar 46e verjaardag stond hij voor de deur. Samen reden ze per auto weg: 'Die nacht werden we minnaars.' In juni 1949 begon het koppel aan een reis naar Beieren, die haar achteraf tot het schrijven van een bladzijdenlange en bijzonder interessante terugblik verleidde. Darciel bekende voorts, dat Y – steeds in 1949 – een huwelijk voorstelde, zelfs verschillende keren. 'Hij had zoals gebruikelijk volkomen over het hoofd gezien dat hij reeds getrouwd was.'³⁶

Om een lang verhaal kort te maken, terugblikkend schreef Darciel in een brief aan Stimely: 'Wat onze relatie zelf betreft, niets kon ooit veranderen: ze begon met een felle geestelijke intensiteit (het was bijna een mystieke ervaring), ze ontwikkelde zich tot een wederzijdse passie en ze eindigde nagenoeg in een tragedie.'³⁷ Het initiatief om aan de relatie een einde te maken, is van Darciel uitgegaan; het leeftijdsverschil (14 jaar) kan bij die beslissing de doorslag hebben gegeven. Toch werden sporadisch nog brieven gewisseld.

Rest de vraag waar die briefwisseling gebleven is? Darciels brieven bevinden zich alleszins in de U.S.A., maar ik heb geen poging ondernomen om Yockey-biograaf Kevin Coogan te contacteren. Doch wat is er gebeurd met Yockeys brieven? De laatste, twee dagen voor zijn einde, op 14 juni 1960 in San Francisco gepost, eindigt met de letters 'Te vernietigen', waar Darciel tussen haakjes bijvoegt: 'wat ik helaas gedaan heb.'³⁹ Heeft ze meteen alle brieven vernietigd? En later ook die van Stimely? Vermits bij ons niemand hun bestaan schijnt te kennen, is men geneigd die vraag positief te beantwoorden. Men weet echter nooit...

Ik zou op de bovenstaande *love story* nooit hebben kunnen attenderen, indien Elsa Darciel ze zelf niet zou hebben verteld. En ik zou er geen rechtbaarheid aan gegeven hebben, indien ze deze episode uit haar leven niet op papier had gezet, wetende dat haar informatie voor een biografie van Yockey ging dienen. Ik beroep me op Coogan: 'Dewette (sc. Darciel) schreef haar brieven met de bedoeling dat ze in een biografie [van Yockey] zouden gebruikt worden.'³⁸ En toch kon ik een bepaalde schroom niet overwinnen en ben bewust zeer selectief tewerk gegaan.

¹ Voor de informatie en/of de documenten die ze me bezorgd hebben, ben ik de heren Vic Nees (Grimbergen), Marc Somers (AMVC/Letterenhuis) en – vooral – Wim Van der Elst zeer erkentelijk.

² YOCKEY (F.P.). *Chaos oder Imperium. Das Abendland zwischen Untergang und Neubeginn* (vertaald door Ursula von Gordon). Tübingen: Grabert, 1976, XI-397 p., nr. 8 in de reeks 'Veröffentlichungen des Instituts für deutsche Nachkriegsgeschichte'

³ VAN MALDER (Oscar). *Choreografe – Elsa Darciel Dewette. Een levensverhaal*. Ongepubliceerde eindverhandeling. Z.p., 1993, p. 5.

⁴ WATTEYN (Liesbeth). *Lichaam als propaganda: De moderne danskunst van het interbellum in het teken van de Vlaamse identiteit*. Ongepubliceerde licentiaatverhandeling. Gent, 2003, p. 8. Zie ook VAN MALDER (Oscar). 'Bij het overlijden van Elsa Darciel (12 april 1903 – 8 februari 1998)'. In: *Het Hof van Melijn*, jg. 11, 1998, nr. 1, p. 26-27.

⁵ Cf. het haar door A.M. (vermoedelijk Antoon Mermans, 1898-1969) tijdens W.O. II afgenomen interview: 'Elsa Darciel in haar studio', *Volk en Staat*, [maart 1944]. Bedenkt men de ouderdom van Elsa, dan lijkt het veeleer een verzinzel te zijn. In het interview dat Joos Florquin afgenomen heeft, serveerde ze een geheel andere versie. *Ten huize van Elza Darciel*, interview uitgezonden op 22 sept. 1975 door de BRT-Vlaamse Televisie, I+44 getypte pp. (niet opgenomen in de 18-delige reeks *Ten huize van...*); p. 5-6.

⁶ PELEMAN Bert. 'Met Brussel in de branding. Bij de 80ste verjaardag van 'ballet-pionierster' Elza Darciel'. In: *Ons Brussel*, jg. 1983, nr. 4, 7-9. Cf. p. 9: ... Montald die o.m. als boekillustrator een luxe-uitgave van Charles De Costers [1827-1879] wereldberoemde 'Legende van Tijn Uilenspiegel en Lamme goedzak' [1867] illustreerde.

⁷ Elsa's optreden wordt niet vermeld in de bijdrage van Phil Mertens (1928-1989). MERTENS (Phil) 'La main d'abord, le cerveau ensuite, le cœur pour finir. Enkele aspecten van de schildersopleiding (1900-1930)'. In *Académie Royale des Beaux-Arts de Bruxelles. 275 ans d'enseignement*, Brussel, 1987, p. 111-123.

⁸ FLORQUIN (Joos), interview (vt 4), p. 11.

⁹ Over haar, cf. MACDOUGALL (Allan Ross). *Isadora: A Revolutionary in Art and Love*. New York – Edinburgh, 1960, 296 p. – Peleman noemt haar ten onrechte een 'Engelse balletdanseres', *art. cit.*, p. 8.

¹⁰ FLORQUIN (Joos), interview (vt 4), p. 21: '[Laban] bouwde een ruimte-bewegingsleer op en dacht daarvoor een dansschrift uit dat in gemoderniseerde vorm gebruikt wordt. Zijn theorie, die op meetkunde en wiskunde steunt, heeft hij o.m. neergeschreven in *Die Welt des Tänzers* [Stuttgart: Seifert, 1920, 264 p.] dat ik grondig bestudeerd heb: een deel van zijn theorie heb ik nog toegepast toen ik hier in Brussel les gaf aan het Conservatorium.'

¹¹ Cf. VAN MALDER (Oscar). *Op. cit.*, p. 9. Merkwaardig genoeg beweert Maurits Wynants het-

zelfde: 'Elza Darciel, een Vlaamse danslegende (vervolg)', in *Het Hof van Melijn* (Tervuren), 1e jg., 1988, nr. 3, p. 26.

¹² FLORQUIN (Joos). *Art. cit.*, p. 2. – Overgenomen door WATTEYN (L), *Op. cit.*, p. 9.

¹³ WYNANTS (Maurits). 'Elza Darciel. Een Vlaamse danslegende'. In *Art. cit.*, p. 26.

¹⁴ Dit citaat ontleen ik aan Maurits Wynants, *Art. cit.*, p. 28.

¹⁵ De laatstgenoemde creatie werd, niet door haar, doch door menige aanwezige in de zalen als een verzetsdaad opgevat; cf. FLORQUIN (Joos), interview, p. 37-38.

¹⁶ Bert Peleman gewaagt enkel van een verblijf 'te Hollywood bij verwanten', in *Art. cit.*, p. 9. Waarschijnlijk bedoelde hij het feit dat ze in Hollywood 'een financieel interessant aanbod' kreeg, waar ze niet is op ingegaan volgens VAN CAMPENHOUT (Frans). 'Darciel, Elza'. In: *Nationaal Biografisch Woordenboek*, deel 18, 2008, col. 248-256.

¹⁷ DE LEGER (J.). 'Vlaanderen danst... Bij de 75ste verjaardag van Elza Darciel!'. In: *Brusselse Tijdingen*, jg. 1978, nr. 7, p. 8.

¹⁸ Hier is voorzichtigheid geboden, want Peleman en De Leger hebben het over niet minder dan 750 balletavonden.

¹⁹ VAN MALDER (Oscar). *Op. cit.* p. 87.

²⁰ COOGAN (K.). *Dreamer of the Day. Francis Parker Yockey and the Postwar Fascist International*. New York, 1999, p. 55-57.

²¹ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 65.

²² COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 84, 93, 96, 103-104.

²³ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 107-108, 119- 125-126.

²⁴ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 152-154.

²⁵ MARMIN (Michel). 'Le chevalier Chaplin contre l'Amérique!'. In: *Éléments*, april-juni 2009, nr. 131, p. 80-81.

²⁶ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 20.

²⁷ Op één zonderlinge vergissing na: 'Dewette was tijdens de oorlog kortstondig gehuwd geweest met een schilder genaamd Darciel. Na de echtscheiding bleef ze de naam Darciel beroepsmatig gebruiken'. COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 206.

²⁸ 'Omdat haar brieven [gericht aan Stimely] ons een dermate buitengewone en uitzonderlijke kijk op Yockeys privé-leven bieden, zal ik er uitvoerig uit citeren'. COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 199.

²⁹ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 525-526.

³⁰ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 200.

³¹ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 51-52, 126.

³² BLÜHER (H.). *Die Rolle der Erotik in der männlichen Gesellschaft. Eine Theorie der menschlichen Staatsbildung nach Wesen und Wer*. Jena, 1917 (dl 1), 247 p. en 1919 (dl 2), 223 p. In het weinige dat Coogan over Blüher meedeelt komen noch de rol die Blüher gespeeld, noch de invloed die hij uitgeoefend heeft tot hun recht. COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 347-351.

³³ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 346.

³⁴ Het antwoord op de vraag wie die schilder geweest zou zijn, blijf ik schuldig.

³⁵ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 200-201.

³⁶ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 201-202, 204-205.

³⁷ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 202.

³⁸ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 206.

³⁹ COOGAN (K.). *Op. cit.* p. 206.

BOEK- en MUZIEKHANDEL «GUDRUN»
KRUISDAGENLAAN, 78, BRUSSEL.
Beheer van « TER WAARHEID »
vert: alle boeken alle tijdschriften alle muziek.

& Co Vlaamsch-Nationalisten!
UW
Weekblad is VLAANDEREN
UW
Maandschrift is TER WAARHEID
UW
Boekhandel is GUDRUN
BEHEER VAN ALLE DRIE :
Kruisdagenlaan 78 Brussel

In welken Boekhandel
moet gij uwe boeken bestellen?
1- Die U vlag en nauwgezet bedient;
2- Die de beste boeken in voorraad heeft;
3- Die U alle gewenschte inlichtingen kan verstrekken;
4- Die U bijstaat in den strijd voor ontvoeding van Vlaanderen.
Aan deze vereischen voldoet :
Boekhandel GUDRUN
105, Emiel Jacqmainlaan, BRUSSEL.

Vlaamsche Nationalisten !
Helpt ons
VLAANDEREN groot maken.

BOEK- en MUZIEKHANDEL
GUDRUN
98-100, Em. Jacqmainlaan
te BRUSSEL

Zaterdag 13 October 1293.
Alle Vlaamsch-Nationalistische Studenten
GEBRUIKEN EEN
Vlaamsch Kladagboek
2.-
Gekocht in den
Boekhandel GUDRUN
Em. Jacqmainlaan, BRUSSEL.

**WARE
VLAMINGEN
KOOPEN HUN
BOEKEN EN
MUZIEK**
GUDRUN
98.100.JACQMAINLAAN BRUSSEL

BOEKHANDEL GUDRUN VANDER LEEST EN VANDEVEN

EEN HUIS ZONDER BOEKENKAST IS GEEN WONING

Mariet Calsius

Het kleine archiefbestand van Boekhandel Gudrun berust ongeveer een decennium in het AMVB. Het bestand van nauwelijks één doos werd geschonken door Jo Vandeven die samen met zijn vader Jozef, de boekhandel uitbaatte. Mijn aandacht ervoor werd indertijd bij het opstellen van het archievenoverzicht getrokken door de naam Jos Léonard. De hernieuwde aandacht is te danken aan het bezoek van Resonant1, die naar aanleiding van de controle van hun informatiebestanden het AMVB nogmaals bezochten. De interesse van Resonant werd gewekt omdat de boekhandel ook tijdelijk muziekhandel is geweest.

Boek- en Muziekhandel Gudrun had zijn stek op de Emile Jacqmainlaan 98/100. De zaak werd opgericht in 1924 door Jan Vander Leest en Jozef Vandeven als een vennootschap voor 10 jaar. Het startkapitaal hiervoor was afkomstig van vooraanstaande Vlamingen en van een Amsterdamse uitgever.² De oprichters en uitbaters van de boekhandel waren Jan Vander Leest (Hoogeveen 1878 – Sint-Pieters-Woluwe 1956) en Jozef Vandeven (Leuven 1887 – Koekelberg 1969). Veel informatie over hen is over het algemeen niet te vinden. Ludo Simons bespreekt de boekhandel wel in *De geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*. Van dezelfde auteur is de bijdrage over de uitgeverijen en boekhandels in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Ook Gaston Durnez brengt in *De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant 1914-1918* enkele interessante bijzonderheden. Het archief op zich is beperkt en zeer divers, maar de uittreksels uit het staatsblad en de aangifte voor handelsvennootschappen leren toch het een en ander. Enig speur- en leeswerk in bijdragen van o.m. Luc Vandeweyer leverde een vrij bevredigend resultaat waardoor Gudrun in de Brusselse context een plaats krijgt die zij verdient. Ook de getuigenis van onze voorzitter Wim Van der Elst en zijn literatuurtips dragen hiertoe bij. Personen die in dit verhaal in het oog springen zijn Jan Vander Leest, Jozef Vandeven en Jos Léonard.

Jan Vander Leest

Jan Vander Leest was Nederlander. Hij werkte van 1903 tot 1918 als bediende bij De Nederlandsche Boekhandel in Antwerpen.³ Volgens Simons zou hij zich na de Eerste Wereldoorlog in Brussel als boekhandelaar vestigen en in 1922 Gudrun in Sint-Lambrechts-Woluwe openen.⁴ Toch zijn er aanwijzingen dat Vander Leest

eerder naar Brussel kwam. We komen hem immers tegen in gezelschap van Karel Angermille (1873-1938) in de organisatie Volksontwikkeling.

Volksontwikkeling werd op 2 september 1916 door Adolf Peremans (1894-1966) in Brussel gesticht als onderafdeling van Volksopbeuring. Dat was een caritatieve organisatie opgericht tijdens W.O. I om behoeftige Vlamingen te helpen.⁵ Het Brusselse initiatief stond in wisselende verhouding tot de moederorganisatie. Peremans droomde van de uitbouw van een volksuniversiteit.⁶ Het programma van 1917-1918 bevestigt deze droom.⁷ De afdelingen/commissies Volksuniversiteit, Ontwikkelingsavonden, Sociale Voordrachten en Kinderuurtjes werden in 1917 uitgebreid met een vijfde commissie Kunst voor het Volk.⁸ Ook Karel Angermille spreekt hierover in *De lotgevallen van een Activist*. Hij vermeldt eveneens een 'boekkerij' waarvan hij voorzitter werd. Met aan zijn rechterhand 'heer J. Vander Leest, als beslagen Boekwaarder'. De boekenafdeling werd geopend op 18 mei 1918.⁹ Hieruit kunnen we afleiden dat Jan Vander Leest reeds tijdens de oorlog in Brussel vertoefde. Volksopbeuring zou in de nazomer van 1918 nog altijd werkzaam zijn.¹⁰ Het AMVB bezit bovendien het stichtingsdocument van de Vlaamsche Leesclub – helaas zonder datum. Vander Leest staat hierin vermeld als stichtend lid met zijn woonadres in Sint-Lambrechts-Woluwe.¹¹

In 1919-1920 vinden we Vander Leest terug als secretaris bij *Ons Vaderland*.¹² Dat dagblad was het orgaan van de Frontpartij en verscheen tussen 1914 en 1922. Vanaf 1919 verscheen de krant vanuit Brussel.¹³ De zetel was aanvankelijk gevestigd in de Koopmanstraat 67, later op de Grote Markt 16, waar ook het Vlaams Huis zijn zetel had. Hier werd een boekhandel onder dezelfde naam uitgebaat. Vander Leest was hier werkzaam. Het ging echter niet goed met *Ons Vaderland*. In de literatuur is het onderscheid tussen dagblad en boekhandel niet altijd duidelijk. Over de boekhandel *Ons Vaderland* schrijft Vander Leest in 1923 aan Adelfons Henderickx (1867-1949) over Cesar Couvreur (1890-1947), die de leiding had over het dagblad: 'Mijnheer Caesar Couvreur zit op 't oogenblik in 't Zuiden van Frankrijk waar hij zich gevestigd heeft, zoodat hij zich van de zaken van *Ons Vaderland* zoo goed als niets meer aantrekt'.¹⁴ Vanaf 1922 ziet het weekblad *Vlaanderen* het levenslicht als opvolger van *Ons Vaderland*. Ook hiervan werd Vander Leest medewerker, tegelijk baatte hij Gudrun uit en bestond de boekhandel *Ons Vaderland* ook nog altijd.

Zelf verging het Vanderleest niet zo goed bij *Vlaanderen*. Nadat directeur Robert De Smet (1875-1937) Hendrik Cayman (1894-1946) had binnengehaald om een Vlaams-Nationaal Secretariaat¹⁵ op te richten, werd deze laatste ook steeds meer ingeschakeld bij het beheer van *Vlaanderen*. Op 31 oktober 1923 ontving Vander Leest een brief waarin zijn ontslag als beheerder werd medegedeeld. Het antwoord op zijn ontslag werd verstuurd op briefpapier van Gudrun, op dat moment

op de Jacquainlaan 105. Het is nogal dubbelzinnig: enerzijds schreef hij dat het een vreemd bericht was 'door een ondergeschikte in plaats van door een persoon, die me als beheerder aanstelde'. In de volgende alinea bleek hij plots bediende te zijn en bijgevolg recht te hebben op drie maanden vooropzeg. Vander Leest dacht een stok achter de deur te hebben en zou de boeken en rekeningen in beslag nemen.¹⁶ Cayman wist echter De Smet te verzekeren dat Vander Leest louter voor zich zelf werkte en de administratie had verwaarloosd.¹⁷ *Vlaanderen* van 3 november 1923 drukte onmiddellijk volgend bericht af: 'De administratie is overgebracht naar GENT, Seminariestraat 5. Men zende dus ALLE brieven, zowel die aan de redactie als die aan de administratie, aan dit adres.' Dat was het adres van het Vlaams-Nationaal Secretariaat. De advertentie voor Gudrun stond er wel nog in.

Vander Leest had dus zijn bezigheden met Gudrun. Aanvankelijk baatte hij Gudrun bij hem thuis in Sint-Lambrechts-Woluwe uit, maar in *Vlaanderen* van 15 september 1923 verscheen: 'Emile Jacquainlaan 105 Brussel zal eerstdaags het adres zijn van BOEKHANDEL GUDRUN'. Vander Leest was op dat moment druk bezig met het opstarten van de vennootschap. Op 6 oktober 1923 stuurde hij immers het concept van een omzendbrief aan Gustaaf Schamelhout (1869-1944) – die achteraf wel intekende, maar zijn naam niet wou vermelden. Schamelhout was immers vrijzinnig ofschoon Vander Leest hem nog trachtte te overtuigen: 'Vóór alles is de Boekhandel Gudrun nationalistisch of liever groot-nederlandsch. De naam zegt dit trouwens genoeg... Gaarne geef ik toe, dat hij als beheerder van 't weekblad *Vlaanderen* en van 't maandschrift *Ter Waerheid* een katholieke kleur heeft aangenomen... We zullen dus uw naam niet aan den omzendbrief toevoegen en danken u recht hartelijk voor de inschrijving van twee aandelen.'¹⁸

De omzendbrief is duidelijk wat de relatie Ons Vaderland-Gudrun betreft: 'Uit een cultureel oogpunt is het voor Vlaanderen voorzeker een verblijdend teeken, dat er in den laatsten tijd zoveel nieuwe boekhandels opgericht werden. Zonder twijfel bekleedde de boekhandel Ons Vaderland daaronder een tamelijk voorname plaats. Toen deze echter om verschillende redenen, maar niet uit gebrek aan klanten, in likwidatie trad, werd, al was het op wat primitieve wijze, dadelijk de boekhandel Gudrun opgericht, omdat de ondervinding ons geleerd had, dat in Vlaanderen plaats is voor een boekhandel die tusschen alle andere boeken zich ook bezig houdt met den verkoop en 't uitgeven van degelijke Vlaamsche strijd- en documentatie-uitgaven.' In dit concept werd ook onmiddellijk melding gemaakt van de ervaring van de leiding van de nieuwe boekhandel: 'de leiding zal worden toevertrouwd aan twee geschoolde krachten die beiden hun opleiding genoten in Nederland en in Engeland; mr. Vander Leest, die o.m. 15 jaar werkzaam was in De Nederlandsche Boekhandel te Antwerpen en Mr. Vandeven die gewerkt heeft in den Boekhandel De Standaard te Brussel en nu laatst werkzaam was in De Vlaamsche Boekenhalle te Leuven.'¹⁹

Voorpagina catalogus Gudrun Brussel en een ex-libris uit dezelfde publicatie
[BE AMVB 009 II.09-17]

Jozef Vandeven

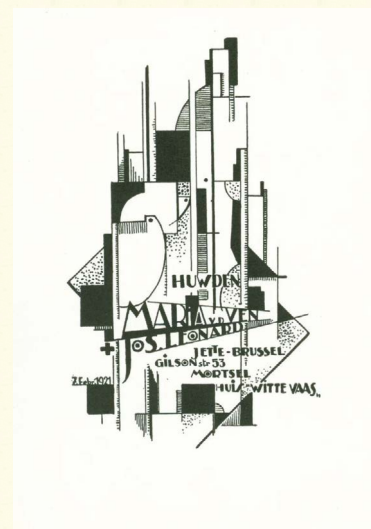
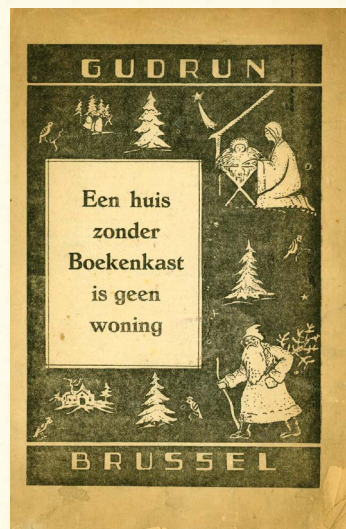
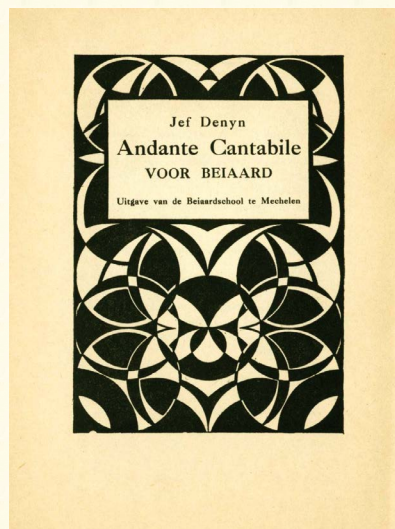
De stichtingsakte van Gudrun als vennootschap onder gemeenschappelijke naam dateert van 15 mei 1924. De winkel ging open op de Jacquainlaan 105, dit is aan de overkant van waar hij later zou komen. Vennoot Jozef Vandeven was tijdens W.O. I in Londen verzeild. Hij werkte er in de katholieke boekhandel Washborne, aan St.-Paul's Row, die onder meer de Engelse edities van kardinaal Mercier uitgaf. Zijn zuster Maria Vandeven werkte er in de internationale boekhandel Mudie. Zij werkte voor de oorlog in Leuven bij een wetenschappelijke boekhandel.²⁰ Na de oorlog kwamen broer en zus Vandeven terug naar Brussel en konden beiden aan de slag in de boekhandel van De Standaard. Die was toen nog gevestigd in de Greepstraat in twee oude huizen die met mekaar verbonden waren. Ook de redactie van het weekblad *Ons Volk Ontwaakt* was hier ondergebracht. Dit weekblad werd voor de oorlog in Turnhout uitgegeven, maar verscheen opnieuw in juni 1919, nu vanuit Brussel. Het was eigendom van de Samenwerkende Vennootschap Volksontwikkeling. Dat was indertijd opgericht door dezelfde pioniers als de N.V. De Standaard, maar werd in de lente en zomer van 1919 door een reorganisatie volledig overgenomen door De Standaard.²¹

Naderhand kwam er een splitsing tussen de boekhandel en de drukkerij. Op 14 juli 1924 werd officieel de Naamloze Maatschappij Standaard-Boekhandel opgericht. Het vertrek van Jozef Vandeven en de opening van Gudrun wierp enigszins een schaduw over het ganse gebeuren. Durnez schrijft zelf: 'De N.V. Standaard Boekhandel zou spoedig een van de belangrijkste ondernemingen worden, maar

intern begon zij een beetje met een valse start. Nog voor zij op 1 oktober 1924 haar zelfstandige bedrijvigheid inzette, waren er moeilijkheden ontstaan rond haar directie. Een conflict met Jef Vandeven leidde tot diens vertrek uit de zaak. Te samen met een andere vakman, Vander Leest, afkomstig uit De Nederlandsche boekhandel, richtte hij een nieuwe boekhandel op.²²

Had Vandeven directeurambities? Het blijft een open vraag. Simons meldt dat Vandeven overstapte naar De Vlaamsche Boekenhalle.²³ Dat was een naamloze vennootschap in 1916 in Leiden opgericht als uitgeverkantoor om werken van Vlaamse uitgeweken auteurs te publiceren. Van bij de oprichting was het de bedoeling om de nv ooit naar Leuven over te brengen en aldaar de zaak uit te breiden. De aanwezigheid van de universiteit was ideaal om de grootste uitgevers- en boekhandelszaak van katholiek Vlaanderen te worden. Een derde filiaal werd gepland te Aalst. Leiden bleef behouden.²⁴ De overstap van Vandeven zou alleszins van korte duur zijn aangezien Gudrun in mei 1924 werd opgericht.

Met twee maanden verschil opende De Standaard-Boekhandel op 14 juli 1924 ook in de Jacquainlaan, aan de overkant, een winkel. De drukkerij was daar reeds gevestigd. In het AMVB berust ook een klein bestand van De Standaard Boekhandel, maar dat is op zich een apart verhaal. Het is wel amusant te weten dat zowel De Vlaamsche Boekenhalle van Leuven als Gudrun uiteindelijk werden overgenomen door De Standaard Boekhandel.

In vergelijking tot Vander Leest weten we minder over Jozef Vandeven. Volgens *De Brusselse Post* was hij alleszins een van de laatste 'echte' boekhandelaars van Brussel. Hij was 'de gediensigheid zelve' en deed voor de geringste bestelling enorme opzoekingen om zijn klanten op en top tevreden te kunnen stellen.²⁵

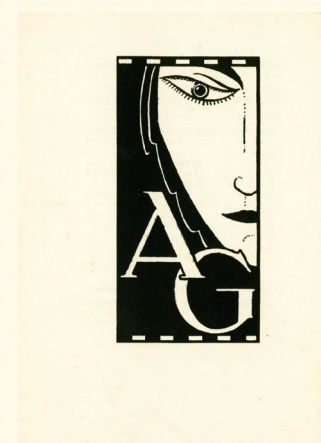
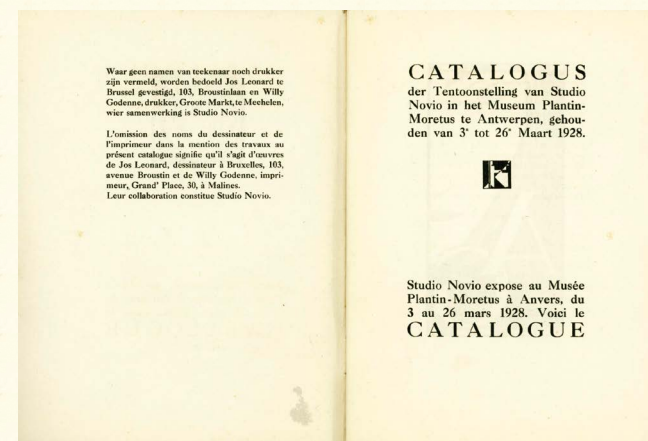
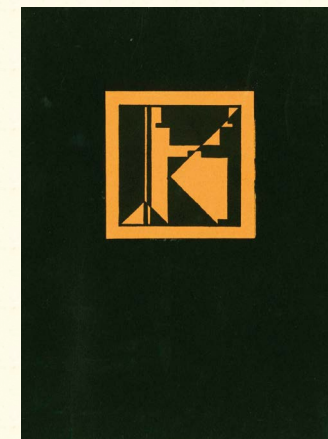
Jos Léonard

Vandevens zus Marie bleef in de Standaard-Boekhandel. Haar grote liefde zat daar: Jos Léonard. Jos Léonard (Antwerpen 28 november 1892 – Elsene 13 mei 1957) behoorde tot de eerste Belgische abstracte kunstenaars. Hij liep school in het Sint-Norbertuscollege te Antwerpen, ging vervolgens naar de academie, maar maakte zijn studies niet af wegens ziekte. Zijn interesse voor kunst werd wellicht van thuis uit meegegeven. Zijn vader was behanger-garnierder.²⁶ Léonard wijdde zich dan aan zelfstudie door kunstwerken te kopiëren en te tekenen en beheerste bijgevolg heel wat stijlen.²⁷

In zijn collegetijd was Léonard goed bevriend met Paul Van Ostajen (1869-1928). Er zou zelfs enige literaire concurrentie heersen tussen beiden. Léonards ambities in deze richting blijken ook uit een novelle en een filmscenario. Hij was in 1920-1921 literair correspondent voor *Het Getij*, een vernieuwend Nederlands literair tijdschrift opgericht in 1916 met aandacht voor expressionistische en modernistische poëzie.²⁸

Léonard maakte de eerste ontwerpen voor Van Ostajens *Music-hall*. Die verwierp ze omdat ze in jugendstil waren. Toch maakte Léonard zijn debuut in modernistische kringen. Reeds in 1917 hield hij een voordracht over kubisme, futurisme en orfisme. Hij behoorde o.a. tot de oprichters van de groep *Moderne Kunst*, op 14 september 1918 door Jozef Peeters gesticht. Op 24 december 1919 werd in de Nederlandsche Boekhandel een tentoonstelling gehouden met werken van die kunstgroep. Léonard werkte omstreeks deze tijd ook mee aan het tijdschrift *Ruimte*, het literair orgaan van de humanitair-expressionistische jongeren, opgericht door Eugeen De Bock. Samen met Floris en Oscar Jaspers en Paul Joostens richtte Léonard NOVY op. Dat was een samenwerkende vennootschap voor toegepaste kunst, maar het kende geen succes. Tussen 1921 en 1924 zou Léonard nog deelnemen aan enkele tentoonstellingen, maar legde zich daarna toe op toegepaste kunst en reclame. Als typograaf en boekillustrator verwierf hij meer naam.²⁹ Hij noemde zichzelf boekenarchitect en wilde zijn kunst vanuit een maatschappelijk engagement ten dienste stellen.³⁰

Léonard was gehard door de oorlogservaringen en verdedigde een universele kunst. De oorlog had zijn sporen nagelaten in het dagelijkse en in het culturele leven. De generatie jonge kunstenaars die opgroeide tijdens de oorlogsjaren zei in tegenstelling tot de vooroorlogse generatie (Van Nu en Straks-ers) de individualis-

tische kunstbeleving vaarwel en voelde nood aan een gemeenschapskunst. Vele onder hen vonden aansluiting bij het activisme dat een betere Vlaamse samenleving beoogde.³¹

Jos Léonard behoorde tot die flamingantische en activistische generatie. Zijn broer Edward Léonard (1890-1981)³² was van 1911 tot 1921 secretaris van de Vlaamsche Kring in Mortsel. Het is voor deze organisatie dat Jos Léonard zijn voordracht kubisme, futurisme en orfisme hield. Edward publiceerde over cultuur in *Het Vlaamsche Nieuws* en *Vlaamsch Leven*, activistische tijdschriften. Luc Vandeweyer schrijft: 'Het leverde hem na de oorlog even een bezoek van justitie op. Zijn broers waren tewerkgesteld in de activistische Kolenverdeling voor Vlaanderen.'³³ Tijdens die jaren verzorgde Jos Léonard ook heel wat publicaties van o.a. Wies Moens, Marnix Gijsen. Deze laatste leerde van Léonard de liefde voor de typografie.³⁴ Als typograaf was hij immers een van de vernieuwers en paste dit later ook toe in de reclame.³⁵

Gedurende de jaren 1919-1920 treffen we Jos Léonard aan in Brussel waar hij als illustrator voor het weekblad *Ons Volk Ontwaakt* in de Grepstraat werkte. Aangename en humoristische herinneringen over die periode beschreef Marnix Gijsen, zelf in dienst van De Standaard, in *De leerjaren van Jan-Albert Goris*.³⁶ Naast hilarische verhalen over de toenmalige voormannen van de Vlaamse Beweging, verhaalde Gijsen ook de ontluikende liefde tussen Jos Léonard en Marie Vandeven. Sinds juni 1919 werkte Léonard er. Hij woonde boven de winkel-uitgeverij op een soort mansarde en zou overleven op chocolade en eieren. Hij verzorgde de layout van *Ons Volk Ontwaakt* en maakte onder meer de collages met foto's van gesneuvelde soldaten, gegroepeerd per dorp. Een rubriek die jarenlang verscheen in het weekblad.³⁷ Volgens Marnix Gijsen draaide Léonard er zijn hand niet voor om, als er geen foto voorhanden was van een of andere gesneuvelde, er een van een onbekende te gebruiken. Daarop kwam dan wel eens reactie van een moeder die verbaasd was dat haar zoon aan het front zo veranderd was...³⁸

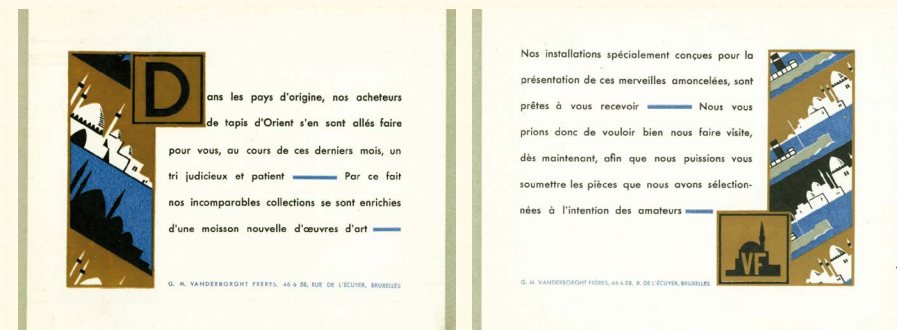
[BE AMVB 009/III.22]

Later kwam Léonard in contact met Willy Godenne, een drukker uit Mechelen. Deze bezat de modernste druktechnieken van het moment. Léonard verstond de kunst om de nieuwe technieken optimaal te gebruiken in zijn typografische werken. Samen richtten ze Studio Novio op en drukten briefpapier, ex-librissen, adreskaarten, fabrieksmerken en commerciële catalogi. Jos Léonard haalde opdrachten binnen van o.m. Gevaert Foto-Producten, De Beukelaer, Vanderborgh Frères³⁹, R.V.S. Verzekeringsmaatschappij en zelfs van het Ministerie van Koloniën naar aanleiding van de Wereldtentoonstelling in New York in 1939.⁴⁰ Uiteindelijk zou hij ook leraar, inspecteur en hoofdinspecteur van het Kunstambachtonderwijs worden.⁴¹

Gudrun

Jos Léonard was niet alleen een zwager van een van de uitbaters van Gudrun, hij ontwierp ook het logo. De oudste briefhoofden op de brieven die in het AMVC berusten, zijn voor Gudrun in Sint-Lambrechts-Woluwe simpel met vermelding van boek- en muziekhandel, naam en adres. Het briefhoofd van de brief die volgt op Vander Leests ontslag bij *Vlaanderen* in november 1923 is al versierd. De catalogus van 24 februari 1924 – dus voor de vennootschap én nog op nummer 105 – werd reeds geïllustreerd door Léonard. Op de achterzijde zien we het *Gudrun-hoofd*. Doorheen de jaren wordt ze minzamer en lijkt ze op te vrolijkjen.

De typering boek- en muziekhandel wordt afwisselend gebruikt. De oudste brieven en de advertenties in *Vlaanderen* vermeldden beiden. Op de catalogus van 1924 staat boekhandel, op de kerstcatalogus van 1926 boek- en muziekhandel. Opmerkelijk is echter dat de catalogus van 1938 de muziekafdeling in de naam draagt terwijl deze met potlood is doorstreept en onder de naam 1923-1948 is bijgeschreven. Ook de uittreksels in het Staatsblad gebruiken de term boekhandel, evenals de aangifte van de handelsvennootschappen. Maar Vander Leest gebruikte beide termen reeds toen hij nog Gudrun uitbaatte in de Kruisdagenlaan te

Sint-lambrechts-Woluwe. Vanaf de jaren '50 lijkt alleen nog de term boekhandel in gebruik te zijn.

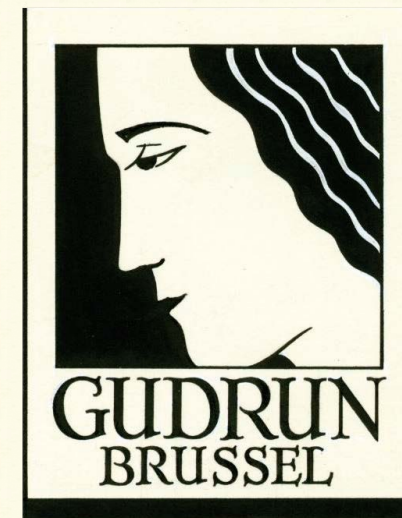
Ofschoon het archief niet echt veel context vertoont, vermelden die catalogi ook het een en ander over de winkel zelf. In de kerstcatalogus van 1926 schreven Vander Leest en Vandeven: 'Na een tweejarig bestaan mogen we zeggen dat de Boek- en Muziekhandel Gudrun zijn plaatsje heeft veroverd in de rij der Vlaamsche boekhandels.⁴² Hoe het de boekhandel verder vergaat, is moeilijk te achterhalen. De boekhandel had de geliquideerde voorraden van Ons Vaderland overgenomen en kon tot in de jaren dertig uit die voorraad putten. Het betrof flamingantische brochures en boeken, eveneens 4.000 muziekwerken en 2.500 toneelstukken. Aanvankelijk waren er ook eigen uitgaven gaande van bescheiden brochures, zoals *Zeven oude volksliedjes – opgetekend door Jozef Simons* (1931, 13 p.) tot enkele uitgaven van de roman *Eer Vlaanderen vergaat*, over de Frontbeweging - door dezelfde Jozef Simons onder het pseudoniem Ivo Draulans. Gudrun gaf ook een kanjer als het werk van Spectator (Hugo Van den Broeck), *Proeve van een politiek program voor Katholieke Nationalisten in Vlaanderen* (1924, 591 p.) uit. De Erfgoedbibliotheek Conscience in Antwerpen bezit 23 verschillende titels uitgegeven door Gudrun. Ook in de bewaarbibliotheek van het AMVB zijn een aantal drukken van Gudrun te vinden. Vanaf de vroege jaren '30 was Gudrun echter niet meer actief als uitgeverij.⁴³ Vander Leest verklaarde later 'En al waren des tijds eenige verliesjaren...'. De boekhandel bleef alleszins open tijdens de Tweede Wereldoorlog.⁴⁴

Vander Leest trok zich in 1948 terug.⁴⁵ De reden hiervoor is onbekend. We kunnen vermoeden dat zijn leeftijd – hij was dan 70 jaar – een rol speelde. Al bij al verliep de overname van zijn deel niet van een leien dakje en er kwam een rechtszaak aan te pas. Uit de context van het dossier van advocaat Frans Van der Elst kan je afleiden dat er enige wrevel tussen de vroegere vennoten bestond.

Frans Sohier (1 december 1913 - ?)⁴⁶ en Vander Leest kwamen op 12 november 1948 overeen dat Sohier het deel van Gudrun van Vander Leest zou overnemen voor een prijs van 350.000 fr. 'inbegrepen de helft van de voorraad boeken en de helft van het meubilair'. De som zou voor 1 februari 1949 in één keer worden betaald, maar die was reeds op 21 december 1948 voldaan. Enkele dagen later – 26 december – vroeg Sohier of Vander Leest tot februari nog officieel werkzaam zou willen blijven. Sohier had op dat moment zijn burgerrechten nog niet volledig terug. Op 1 januari 1949 trok Vander Leest zich terug en voorlopig werd het salaris van Sohier ingeschreven op naam van Vander Leest.

Tussen Vandeven en Vander Leest bestond – waarschijnlijk stilzwijgend – de afspraak dat het niet verhoogde salaris gecompenseerd werd door de verdeling van de som die Gudrun recupereerde van de bedrijfsbelasting. In het voorjaar van

1949 kreeg Vander Leest dit bericht uiteraard nog in zijn bus aangezien hij nog officieel in dienst was. Hij ging er wellicht van uit dat Sohier hem dit bedrag ook zou terugbetalen. Ofschoon de overname in april nog altijd niet geregeld was, had Vandeven blijkbaar gezegd dat dit in orde zou komen. Sohier had een zekere Teirlinck - een bevriend boekhouder uit Schaarbeek – gevraagd de boekhouding na te kijken. Dit was al gedaan voor de overeenkomst tussen Sohier en Vander Leest werd getekend en alles bleek toen in orde. Plots werd echter aangevoerd dat de boekhouding niet klopte en dat de overnameprijs te hoog zou zijn. Volgens Vander Leest was er geen vuiltje aan de lucht tot hij over die bedrijfsbelasting begon. Ook andere elementen die in het verleden aanleiding tot wrevel zouden kunnen geven, kwamen boven. Sohier meldde: 'Gezien gij u niet houdt aan de voorlopige overeenkomst door u op 12 november 1948 ondertekend, zal ik verplicht worden af te zien van de overname van uw aandeel'. Sohier verweet Vander Leest niet alles te hebben verteld: een aantal leveringen aan buitenlandse firma's tijdens de oorlog zouden niet voldaan zijn, er zouden ook problemen met Meulenhof zijn... Het is allemaal wat dubieus. Op zijn beurt zou Vander Leest ondanks het feit dat hij 'gedurende Vandevens afwezigheid van september 1944 tot december 1945 geheel alleen de zaken beredderde zelfs zonder loopknecht en daarbij aan de familie Vandeven fr. 41.000,- uitkeerde', nooit een extra cent hebben getrokken. De procedure bleef aanslepen en Frans Van der Elst – de advocaat van Vander Leest – vroeg op een gegeven ogenblik dan ook aan Sohiers advocaat of hij nu de zaken van Sohier of van Gudrun behartigde.

[BE AMVB 009/II.05]

Vander Leest beseftte door de aanslepende overdracht op een gegeven moment dat 'schuldeisers bij een mogelijk failliet van Gudrun me zouden kunnen aanspreken om het tekort bij te betalen, hoewel ik aan den heer controleur der belastingen van St.-Pieters-Woluwe voor maanden al meedeelde, dat ik de helft van Gudrun heb overgedaan aan dhr. Frans Sohier.' Op een gegeven moment berichtte Van der Elst dat Sohier zijn helft trachtte te verkopen. In De Standaard was immers een advertentie verschenen: 'De helft van een goed bek. boekhandel te Brussel wordt ter overn. aangeboden.'⁴⁷

Op 31 maart 1951 verscheen in het Staatsblad dat de drie heren verklaarden dat Vander Leest sinds 31 december 1948 geen vennoot meer was en vervangen werd door Sohier.⁴⁸ Op 1 juli 1952 werd dan de naamsverandering doorgevoerd en droeg de vennootschap voortaan de naam Boekhandel Gudrun.⁴⁹

Jaren later nam Jo Vandeven (Jette 1 januari 1921 – Vilvoorde 7 november 2007) de boekhandel over van zijn vader Jozef. Het ontwerp van Léonard bleef nog vrij lang in gebruik. Gudrun werd in 1975 overgenomen door de Standaard Boekhandel.⁵⁰ Toch hangt er vandaag nog een stille bescheiden getuige aan de Jacqmainlaan. Het pand waar de boekhandel ooit was en waar wellicht tevreden klanten over de vloer kwamen, ligt er nu vervallen bij. De naamplaat is er nog. Voor hoelang? Waarschijnlijk vindt u in dit nummer bij de herinneringen van onze voorzitter de laatste foto – en de enig bewaarde? – die ooit van Gudrun werd gemaakt.

¹ Resonant, Centrum voor Vlaams Muzikaal Erfgoed, werd opgericht met als doel het muzikaal erfgoed van Vlaanderen (van de middeleeuwen tot heden) te lokaliseren, conserveren, inventariseren, ontsluiten en creatief te valoriseren voor een zo ruim mogelijk publiek. Resonant doet hiervoor beroep op de kennis van gespecialiseerde instellingen en treedt op als coördinator tussen de verscheidene instituten, overheden, concertverenigingen, musici en andere geïnteresseerden, die actief bezig zijn met het Vlaams muzikaal erfgoed. www.resonant.be

² Dit waren o.m. Jozef Goossenaerts, Jozef Lootens, Hilaire Gravez, Bob Standaert en Jozef de Cock. De uitgever was Herman van den Eerenbeemt (1890-1951). SIMONS (Ludo). *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen. II. De twintigste eeuw*. Lannoo, 1987, p. 124. Zie ook AMVC/Letterenhuis G9549.

³ De Nederlandsche Boekhandel werd in 1892 in Antwerpen gesticht op initiatief van Max Roosens (1839-1914) door de Nederlandse uitgevers Warendorf, Tadema en Schillemans. Het werd de eerste grote boekhandel. Enerzijds groeide uit deze boekhandel de francofone uitgever Van Oest en Vander Leest die in Brussel Gudrun opende, en Resler die in Brugge in boekhandel De Reyghere ging werken. DE BOCK (Eugeen). 'Uitgeverij en Boekhandel en Vlaamse Beweging.' In: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tiel-Amsterdam, 1975, p. 1696-1702.

⁴ SIMONS (Ludo). *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen. II. De twintigste eeuw*. Tiel, 1987, p. 124.

⁵ VANDEWEYER (Luc). 'Volksopbeuring'. In: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tiel, 1998, p. 3545-3546. BE AMVB/091 Archief van Frans Reinhard

⁶ ELIAS (H.J.). *25 jaar Vlaamse Beweging 1914/1939. De Eerste Wereldoorlog en zijn onmiddellijke nasleep Augustus 1914/november 1919*. Antwerpen, 1969, p. 90.

⁷ BE AMVB VERZ 01 – Archiefdocumentatie Volksontwikkeling/Volksopbeuring

⁸ VAN HERREWEGHE (Anne) en VANDEWEYER (Luc). 'Volksontwikkeling'. In: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tiel, 1998, p. 3545.

⁹ ANGERMILLE (Karel). *De lotgevallen van een activist; Van Antwerpen naar Antwerpen! 1914-1919*. Borgerhout, 1931, p. 174-175.

¹⁰ BUNING (Lammert). 'Volksopbeuring'. In: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tiel, 1975, p. 1948-1949.

¹¹ BE AMVB VERZ 01 – Archiefdocumentatie Volksontwikkeling/Volksopbeuring

¹² AMVC/Letterenhuis V1101

¹³ Voordien in Calais en Gent

¹⁴ AMVC/Letterenhuis 9549 - 30657

¹⁵ Het Vlaamsch Nationaal Secretariaat werd opgericht op 12 januari 1924. De bedoeling was een centraal persbureau ter voorlichting over de Vlaamse Beweging op te zetten. VANDEWEYER (Luc). 'Vlaamsch Nationaal Secretariaat'. In: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tiel, 1998, p. 3379.

¹⁶ AMVC/Letterenhuis V672/B2 – 79952/27

¹⁷ VANDEWEYER (Luc). 'Machtsstrijd in het Vlaamse Front; het afsterven van Ons Vaderland, de geboorte van Vlaanderen.' In: *Wetenschappelijke Tijdingen*. Jg. XLIV, 1985, nr.4, p. 219.

¹⁸ AMVC/Letterenhuis G9549/B – 123315/4

¹⁹ AMVC/Letterenhuis G9549/B – 123315/1

²⁰ DURNEZ (Gaston). *De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant 1914-1948*. Tiel, 1985, p. 75.

²¹ Idem, p. 122.

²² Idem, p. 205.

HERINNERINGEN AAN GUDRUN BOEKHANDEL

Wim Van der Elst

Wie vandaag langs de Jacquainlaan loopt, moet zich wel afvragen wat Vlaamse boekhandels als Gudrun en De Standaard daar ooit verloren hadden... Het grote gebouw waar Gudrun een onderkomen had is al jarenlang als een stadskanker aan het verkommeren, de bomen groeiden er door het dak. De ganse huizenrij waar De Standaard was is al lang tegen de vlakte gegaan.

Ooit was het anders. Reeds tijdens het interbellum was de laan een favoriete ontmoetingsplek voor de Vlaamse intelligentsia. Niet alleen zaten er de redacties van *De Standaard* / *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws*, maar drankgelegenheden als de befaamde taverne Canterbury, de Rôtisserie d'Alsace, de Rembrandt op de kleine ring, waren de ontmoetingsplaatsen bij uitstek. Allemaal op loopafstand van het Noordstation van waar de bezoekers uit de provincie terug naar huis spoorden.

Zowel mijn vader als mijn moeder waren van in de jaren 1930 vaste klant bij Gudrun. In onze bibliotheek stonden honderden werken die daar gekocht zijn. En mijn vader heeft er zeker stelselmatig de oude voorraden uitgevlooid op zoek naar brochures over de Vlaamse Beweging, die nog uit het handelsfonds van Ons Vaderland stamden. Zelf heb ik de boekhandel maar gekend vanaf midden de jaren 1950. Maar als ik in het centrum kwam, was het een vast adres. Vooral dan voor deeltjes uit de toen populaire Nederlandse pocket-reeksen als Prisma, het meer wetenschappelijke Aula, Meulenhoff, Salamander, Querido, enz.

De winkel was een smalle konijnenpijp, met maar een klein uitstalraam aan de straat. Langs de muren boekenrekken tot tegen het plafond, met boven rijen en rijen onverkoopbare 'winkeldochters', waar men zonder ladder zelfs niet aan kon. Ik herinner me nog, toen de sluiting nakend was, te hebben staan twifelen voor een collectie van tientallen werken over de militaire gebeurtenissen van Wereldoorlog I. Wegens plaatsgebrek heb ik de kelk toch maar laten voorbijgaan...

Achter in de winkel troonde vader Vandeven aan een met paperassen beladen bureau. Hij was inderdaad nog een boekhandelaar van de oude stempel. Maar hij had zijn connecties, sommigen allicht reeds van tijdens zijn periode in Londen in 1914-1918. En dat was in een tijd toen er nog geen internet en on-line-catalogi bestonden niet vanzelfsprekend. Een goed voorbeeld hiervan – het staat nog in mijn bibliotheek – is Carl-Hendrik Höjer. *Le régime parlementaire belge de 1918 à 1940*. Uppsala-Stockholm, 1946. De aandacht van Hendrik Elias – toen nog in de

- ²³ SIMONS (Ludo). *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen. II. De twintigste eeuw*. Lannoo, 1987, p. 124.
- ²⁴ BE AMVB 009/III 18-19.
- ²⁵ 'Sterfgeval. Jozef Vandeven'. *De Brusselse Post*, jg. 19, 1969, nr. 10, p. 3.
- ²⁶ BUYCK (Jean F.). *Paul Joostens, de cruciale jaren. Brieven aan Jos Leonard 1919-1925*. Antwerpen, 1990, p. 17.
- ²⁷ PIL (Eric). 'Jos Leonard modernist'. In: BUYCK (Jean F.) *Jos Leonard (1892-1957). De moderne jaren*. KMSK/ICC 22.02.91/14.04.91. z.p., 1991, p. 3-4.
- ²⁸ PIL (Eric). *Op. cit.*, p. 3 en 5.
- ²⁹ BUYCK (Jean F.) *Jos Leonard (1892-1957). De moderne jaren*. KMSK/ICC 22.02.91/14.04.91. Z.p., 1991, p.2.
- ³⁰ PIL (Eric). *Op. cit.*, p. 3 en 5.
- ³¹ WILLEMSSEN (A.W.). *Het Vlaams-Nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*. Merksem, 1969, p. 148-149.
- ³² Medestichter en eerste voorzitter van de Vlaamse Toeristenbond.
- ³³ VANDEWALLE (Erik) en VANDEWEYER (Luc). 'Léonard, Edward'. In: *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tiel, 1998, p. 1842-1843.
- ³⁴ GIJSEN (Marnix). *De leerjaren van Jan-Albert Goris*. Manteau, 1975, p. 43.
- ³⁵ VAN BROECKHOVEN (Greta). 'Jos Leonard typograaf'. In: BUYCK (Jean F.) *Jos Leonard (1892-1957). De moderne jaren*. KMSK/ICC 22.02.91/14.04.91. Z.p., 1991, p. 5.
- ³⁶ GIJSEN (Marnix). *Op. cit.* p. 40 e.v.
- ³⁷ Het AMVB bezit meerdere ingebonden jaargangen van *Ons Volk Ontwaakt* met daarin tientallen van dergelijke fotomontages.
- ³⁸ GIJSEN (Marnix). *Op. cit.* p. 43.; DURNEZ (Gaston). *Op. cit.* p. 204-205.
- ³⁹ De publiciteitscatalogi *Lorient* en *Bibelots* voor de firma VanderBorghet Frères verhalen in een publicitaire tekst hoe zij naar het verre oosten reizen om de originele tapijten en het porselein op te halen. De illustraties zijn opgevat als een toeristische brochure. VAN BROECKHOVEN. *Op. cit.* p.6.
- ⁴⁰ VAN BROECKHOVEN. *Op. cit.* p.6.
- ⁴¹ PIRON (Paul). *De Belgische Beeldende Kunstenaars uit de 19de en 20ste eeuw*. Brussel, 1999, deel 2, p. 847.
- ⁴² BE AMVB 009/009/II. 9-17
- ⁴³ SIMONS (Ludo). *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen. II. De twintigste eeuw*. Lannoo, 1987, p. 124. Zie ook p. 51-52 over de uitgeverij en over de gelijknamige krant.
- ⁴⁴ BE ADVN AC164, nr. 499 (Dossier inzake civiele rechtszaak 117 Vander Leest tegen Gudrun: handelsgeschied. 1949-1952. 1 omslag) BE AMVB 009/II.07
- ⁴⁵ BE AMVB 009/I.02
- ⁴⁶ Idem
- ⁴⁷ BE ADVN AC164, nr. 499
- ⁴⁸ BE AMVB 009/I.02
- ⁴⁹ Idem
- ⁵⁰ SIMONS (Ludo). *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen. II. De twintigste eeuw*. Tiel, 1987, p. 124.

gevangenis – en van Frans Van der Elst werd er op gevestigd door een kleine maar lovende bespreking in De Standaard uit 1955. 'Deze uitgave van de beroemde Zweedse universiteit is reeds een achttal jaren oud, maar (...) totnogtoe in ons land haast onbekend gebleven.' Zoiets gaan zoeken in een Belgische boekhandel was toen zeker onbegonnen werk. Maar Vandeven is erin geslaagd het boek, deel XXII van de *Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga Föreningen i Uppsala genom Axel Brusewitz*, via een Zweedse correspondent te pakken te krijgen.

Mijn vader was niet alleen een vaste klant bij Gudrun, maar is ook als advocaat nog in een rechtszaak erover betrokken geraakt. In een – blijkbaar verdwaald – briefje aan hem dat wij bij toeval in handen kregen, schrijft Jan Vander Leest, Emmanuel Mertensstraat 56, St. Pieters-Woluwe, op 8 februari 1951: 'Daar ik noch van u, noch van Mr. Vandeven de schriftelijke goedkeuring van mijn uittreding uit de vennootschap Gudrun op 1 januari 1949 mocht ontvangen, mag ik met reden veronderstellen, dat mijn vroegere vennoot daartoe geen lust gevoelt, zodat ik wel genoodzaakt ben, hardhandiger op te treden. Ik zou u daarom beleefd verzoeken, dezelfde vraag hem te doen langs de Rechtbank van Koophandel te Brussel (...). Meer hierover is allicht te vinden in een advocatendossier in het archief Frans van der Elst, dat nu in het ADVN berust (AC 164), onder de afdeling civiele zaken, pak VI, nr. 117 Vander Leest tegen Gudrun, handelsgeschil 1950-1952.

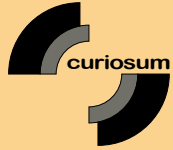
En toen Jozef Vandeven definitief stopte met de boekhandel, die allicht niet meer levensvatbaar was, gaf hij aan mijn vader iets waar hij maar moeilijk afstand van kon doen: een volledige, ingebonden collectie van het weekblad *Stem uit België* (1914-1919), door Floris Prims in Londen uitgegeven. Misschien was hij wel een van de medewerkers eraan geweest? De verzameling berust eveneens in het ADVN.

Emile Jacqmainlaan 98-100, april 2009 [© AMVB]

WIE ZOEKT, DIE WINT...

... DE SLEUTELS VAN HET ARCHIEF VAN HET HEILIG-HARTCOLLEGE TE GANSHOREN

Charlotte Debroux

Een verzameling van sleutels en stempels van het Heilig-Hartcollege van Ganshoren maakt sinds de zomer deel uit van ons archief. Toen sloot het college definitief zijn deuren na bijna zeventig jaar bestaan. Bij die sleutels en stempels ook een raar object: sleutels gegoten in een soort verhard plastic. Ingelegd voor een poosje, zo lijkt het, zodat ze langer houdbaar blijven. Samengehouden omdat ze zo belangrijk zijn en zeker niet verloren zouden gaan, zeker niet vergeten zouden worden...

Maar waarvoor dienden de sleutels ooit? Wat mag er niet vergeten worden? Wat is er zo belangrijk? Een eerste telefoontje naar Mieke De Geest, die ons hielp bij de archiefoverdracht, brengt ons al een stapje dichterbij. Het zouden de sleutels zijn van de oude kapel. In 1905 werd het gebouw, waar later het Heilig-Hartcollege haar deuren zou openen, in gebruik genomen als voorlopige basiliek. Vanaf dat jaar gold het gebouw ook als klooster voor de paters oblats die mee hadden ingestaan voor de bouw ervan. In 1918 vertrokken de paters oblats en diende het gebouw enkel nog als voorlopige basiliek. Tot in 1935, toen het basiliekgedeelte naar de nieuwgebouwde (en huidige) Basiliek verhuisde. De voorlopige basiliek was 47 m lang en 12 m breed. De pijlers zijn later verborgen in de klasmuren toen het college in 1939 zijn poorten opende. Zou de kapel waarover Mieke De Geest sprak en waarvan de sleutels dus waren, deel uitmaken van die voorlopige basiliek? Een telefoontje naar oud-directeur Frans Stoffelen moest zekerheid bieden. Hij wist evenwel niet waarover ik sprak. Hij herinnerde zich wel nog een houten kapel, maar hij wist niet of de sleutels daarbij hoorden. Hij zou het vragen aan Mgr. Van den Berghe, de eerste directeur van het college. Maar ook hem zeiden de sleutels niets meer. Waarvoor dienden de sleutels dan of hoe zijn ze in het archief terecht gekomen? Meneer Stoffelen zou polsen bij andere directeurs die hij later nog eens terug zou zien. Helaas valt die afspraak buiten de deadline van dit nummer. Wanneer wij meer weten, leest u het in november.

In hetzelfde doosje van het college van Ganshoren zaten ook enkele tegels. Naast een tegel *met dank aan het Heilig Hart* en een tegel naar aanleiding van het 35-jarig bestaan van het college, ook twee tegels met daarop *Autozoektocht*. Eentje van 27 april 1975 en eentje van 25 april 1976. Hierover wist meneer Stoffelen wel meer te vertellen. In 1975 was het groot feest voor het 35-jarig bestaan van de school. Het doel was om mensen samen te brengen en ook om wat geld in het laatje te krijgen. Een van de activiteiten die dag was een autozoektocht door het Pajottenland.

'Op dat moment was dat erg in de mode. Nu mag dat niet meer, het zorgt voor te veel verkeer en opstoppingen. Het doel was een tocht af te leggen volgens een plannetje dat je bij vertrek kreeg. Op het plannetje stonden ook vragen die je onderweg moest oplossen. Op het einde diende je het antwoordformulier in en de laureaten vielen in de prijzen. Iedere deelnemer kreeg een tegel als aandenken. De autozoektocht werd ook rally genoemd, maar het ging er wel wat rustiger aan toe, hoor! De naam van de zoektocht was *wie zoekt die wint* en dit langs de mooie kronkelende wegen van het Pajottenland. Een van de vragen was bijvoorbeeld 'Schat het aantal bierpotten die in dit café hangen'. Geen gemakkelijke opdracht, volgens de schrijver in het schoolblad, want je had er in verschillende maten en wat verstonen ze nu juist onder een bierpot.

In 1976 vond een kleiner feest plaats. Kleiner want door de verbouwingen aan het college, kon de speelplaats niet gebruikt worden. De tweede tocht ging richting Meise en Grimbergen. Door de zoektocht werd de aandacht getrokken op zaken waar ze anders achteloos voorbij reden.

Een deel van de vreemde inhoud van het doosje werd dus duidelijker. De sleutels in het plexiglas blijven mysterieus, waarschijnlijk waren ze van de kapel in de voorlopige basiliek, maar zeker is dat niet. En dan ook waarom werden ze zo 'verpakt'? Moest u dit gebruik kennen, of meer weten over de sleutels, contacteer dan gerust het AMVB.

¹ Daarover kon u meer lezen in de vorige *Arduin*.

² DU MONG FRANS (red.). *50 jaar college van Ganshoren 1939-1989*. Jubileumboek. Ganshoren 1989, p. 14-15.

³ Interview met Dhr. Frans Stoffelen, 10 april 2009.

⁴ DU MONG, *Op. cit.*, p. 45.

⁵ Interview met dhr. Frans Stoffelen.

⁶ *Heilig Hart college*, jg. 1974-1975, nr. 3.

⁷ *Heilig Hart college*, jg. 1975-1976, nr. 3.

HET ARCHIEF VAN HET VLAAMS PARLEMENT

Hilde Van Ongevalle
Archivaris Vlaams Parlement

Het Vlaams Parlement is gevestigd in Brussel in twee gebouwen, het Vlaams Parlementsgebouwen het Huis van de Vlaamse Volksvertegenwoordigers, het voormalige 'Postchequegebouw'. Het archief van het Vlaams Parlement is ondergebracht in het Huis van de Vlaamse Volksvertegenwoordigers. Het gebouw werd in 1991 aangekocht en na een grootscheepse renovatie-operatie op 11 juli 2002 plechtig ingehuldigd. Sindsdien biedt dit 'huis' onderdak aan zowat de hele parlementaire gemeenschap én haar archief. De parlementaire archieven bevinden zich op de meest veilige plek van het gebouw: de bunkerruimte. De bunkers zijn opgetrokken eind jaren 30 naar een ontwerp van de architect van het gebouw, Victor Bourgeois. Tijdens de bezetting deden de bunkers dienst als toevluchtsoord bij bomalarm, vandaag verzekeren ze het langetermijngeheugen van de democratie in Vlaanderen.

De collectie

Het archief is zo oud als de geschiedenis van de het Vlaams Parlement zelf. De oudste documenten gaan terug tot 7 december 1971, dag waarop de Cultuurraad voor de Nederlandse Cultuurgemeenschap werd geïnstalleerd. Sinds die dag is een multimediaal archief opgebouwd.

Tot de waardevolle archieven behoren onder meer:

- 📁 de officiële en integrale verslagen van wat in de plenaire vergaderingen en in de commissievergaderingen van het Vlaams Parlement is gezegd en beslist (Handelingen / voor de plenaire vergaderingen tot juli 2005 samengevat in de reeks Beknopt Verslag);
- 📁 alle documenten die de Vlaamse volksvertegenwoordigers en de ministers gebruiken bij hun decreetgevende en controlerende taken (Stukken);
- 📁 de parlementaire vragen en de antwoorden van de ministers (Bulletin van Vragen en Antwoorden);
- 📁 de agenda's (annex nota's) en notulen van de beleidsinstanties van het Vlaams Parlement: Bureau, Uitgebreid Bureau, Directieraad;
- 📁 het griffiersarchief;
- 📁 de dossiers van de commissievergaderingen;
- 📁 de bouwdoSSIers en plannen;
- 📁 de juridische doSSIers;
- 📁 het archief van de diverse evenementen en tentoonstellingen georganiseerd door het Vlaams Parlement;

The Sequence van Arne Quinze verbindt het Vlaams Parlementsgebouw en het Huis van de Vlaamse Volksvertegenwoordigers [foto: Stefan De Wilde]

- 📁 beeldopnames van de plenaire vergaderingen (voor de periode 1992-1994 en vanaf 2002);
- 📁 audio-opnames van de besprekingen in plenaire vergadering (vanaf 1996);
- 📁 audio-opnames van de besprekingen in commissievergadering (vanaf 1996);
- 📁 persartikelen (vanaf 15 december 1971).

De archiefbestanden worden beheerd door het Archief en Biografische Dienst van het Vlaams Parlement. Naast het vermelde archief kan de dienst ook andere bestanden onder beheer krijgen. Zo is het de volksvertegenwoordigers, politieke fracties van het Vlaams Parlement en de paraparlementaire instellingen toegelaten hun archieven over te dragen en te laten beheren door het Archief en Biografische Dienst van het Vlaams Parlement.

Tenslotte verzamelt en ontsluit het Archief en Biografische Dienst gegevens en documentatie over de loopbaan van de Vlaamse volksvertegenwoordigers. Ook deze gegevens worden gearhiveerd.

Ten dienste van burger en onderzoeker

Voor vragen naar en onderzoek van de officiële documenten kunnen geïnteresseerden en onderzoekers terecht op de website van het Vlaams Parlement. De officiële documenten – Handelingen, Stukken en Bulletins van Vragen en Antwoorden – zijn er integraal raadpleegbaar: <http://www.vlaamsparlement.be/vp/index.html>.

Gezicht op de archiefbunkers (foto's: Stefan De Wilde)
rechts: Koepelzaal in het Parlementsgebouw voor de plenaire zittingen [foto: Kurt Van Strijthem]

Voor andere vragen of onderzoek van het 'intern' archief kan men contact opnemen met het Archief en Biografische Dienst (archieff@vlaamsparlement.be). De archiefdienst is toegankelijk na afspraak.

De toegang tot de documenten wordt geregeld in het archiefreglement. Dit reglement is raadpleegbaar op de website van het Parlement http://www.vlaamsparlement.be/vp/contact/bezoeken/toegang_archief.html.

Momenteel werkt het Parlement aan een geautomatiseerde toegang tot de volledige archiefcollectie. Dit project maakt deel uit van het groter project met name de uitbouw van een digitaal archiefdepot. De eerste concrete resultaten zijn voorzien voor najaar 2009. Voor de externe gebruikers zullen ze pas voelbaar zijn in een latere fase wanneer ook zij online het volledige parlementair archief kunnen doorzoeken.

De uitdaging

Het Vlaams Parlement is als jonge instelling vrij snel en in steeds grotere mate digitaal gaan werken. Deze evolutie heeft van duurzaam digitaal archiveren een prioriteit en een uitdaging gemaakt: komen tot een 'elektronisch archief' waarvan een maximale bewaring ook in de loop van de tijd kan worden gegarandeerd. De procesgebonden informatie, contextgegevens, authenticiteit die onbreukbaar onderdeel uitmaakten van het document in papieren vorm, dienen nu in een digitaal proces te worden benoemd en expliciet vastgelegd. In alle fasen van de levensloop van documenten moeten de nodige maatregelen getroffen worden om op termijn een archivering te verzekeren die beantwoordt aan de eisen van integriteit, begrijpbaarheid en leesbaarheid. Dit alles om ook het digitaal geheugen vast en toegankelijk te houden.

Om deze uitdaging technisch aan te gaan werkt het Archief en Biografische Dienst aan de uitbouw van een digitaal archiefdepot. De papieren archiefdocumenten blijven intussen bestaan. Een voorlopige situatie, als ze al ooit verdwijnt...

Bezoekadres

Huis van de Vlaamse
Volksvertegenwoordigers,
Leuvenseweg 86, 1000 Brussel
Postadres: Archief, Vlaams Parlement,
1011 Brussel
02/552 41 86
archieff@vlaamsparlement.be
www.vlaamsparlement.be

DE WITTE (Chris) (red). *Wat met Brussel? Uitdagende perspectieven voor de hoofdstad.* Davidsfonds, Leuven, 2008, 144p.

Deze publicatie verscheen i.s.m. de Vlaamse Volksbeweging (VVB). Het boek kwam reeds uit in november 2008, maar dat was net te laat voor de deadline van *Arduin*. Met deze bijdrage wil de VVB het debat over Brussel op een hoger niveau tillen. Het geheel is ruim opgevat en de 11 auteurs komen uit verschillende sectoren. Er zitten oude rotten tussen die Brussel al zeer lang meebeleven en er reeds over publiceerden, maar nieuwkomers zijn er ook. Een deel van de auteurs wordt evenwel niet onmiddellijk geassocieerd als barricademannen van de Vlaamse Beweging. Ook de woonplaats is niet uitsluitend Vlaanderen of Brussel. Daardoor biedt het boek een mooie verzameling van 'opstellen' die de meningen van een bepaald moment weergeven. De VVB heeft alleszins bewust gekozen voor diverse standpunten. Zelf stelde de VVB vast dat de meeste organisaties geen standpunt hebben over Brussel, laat staan een degelijk onderbouwde visie. Hebben politici die? Gebrek aan visie bij de bevolking/organisaties is ook logisch met jobkortingen als zoethoudertje. Waarom zou je het als simpele burger ook maar overwegen of het toch niet handiger is om dichterbij je werk te wonen. En wat moeten we dan met Brussel? Wellicht zegt het genoeg om te weten dat dit boek reeds op 4 maart jl. op e-bay te koop was aan 3,00€. Locatie van verkoper: Opglabbeek. Veilig van het verre Brussel. (MC)

SMET (Pascal). *Eén stad, één visie / Une ville, une ambition / One City, one Future.* 2009, 169p.

Het minste wat je van het boekje van Pascal Smet kan zeggen, is dat het het VRT-nieuws haalde.

Hoe moeten we deze bijdrage interpreteren? Gemakkelijk te lezen (in feite 59 pagina's, aangezien er zowel een Franse als Engelse vertaling in zit), maar evenzeer gemakkelijk te becommentariëren. Zeker als je er het meest politiek gebonden hangijzer uit haalt: de uitbreiding van het Brussels Hoofdstedelijk Ge-

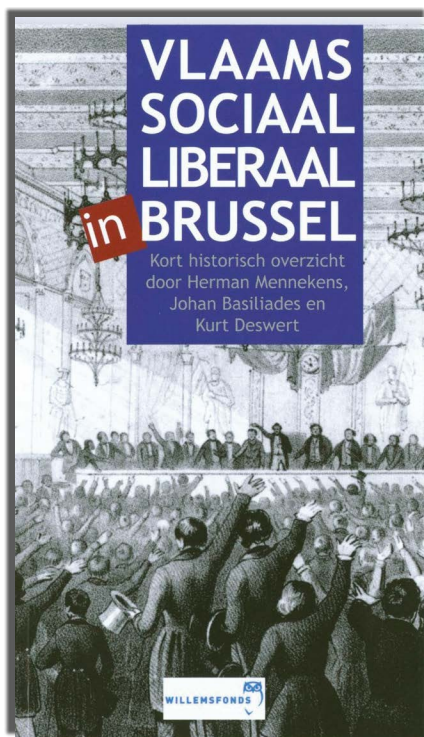

west met Lasne en Waterloo. De pers heeft haar bijdrage hierop al geleverd. Gek genoeg verscheen er weinig over zijn idee over de lingua franca: 'De lingua franca van Brussel is het Frans. Dat is zo. En dat zal nog een tijdje blijven.' Mijn schoonbroer vroeg reeds 9 jaar geleden de weg in het Arabisch!

Is deze bijdrage niet eerder te beschouwen als een preverkiezingsmanifest? Smet beschrijft alleszins zijn persoonlijke toekomstvisie voor Brussel. Je blijft wat op je honger zitten, maar het boekje nodigt uit tot dialoog. Een aantal uitspraken lijken tegenstrijdig: enerzijds wordt gepleit voor stemrecht voor de Europeanen, elders staat dan weer dat ze zich inkapselen in hun eigen netwerken, scholen, restaurants. Het is jammer dat de viering van 40 jaar Rode Leeuwen (nu ongeveer een half jaar geleden) zéér ver weg zit. Je fronst dan ook even de wenkbrauwen bij het voorstel van tweetalige lijsten. Zullen we dan meteen de inspanningen van de Vlaamse Brusselaars of Brusselse Vlamingen van de laatste decennia (Congresen van de Brusselse Vlamingen enz.) uit ons geheugen wissen? Hét geheugen van Brussel bestaat inderdaad niet. 'Hooguit een heleboel getuigenissen', schrijft Smet. Maar ze zijn er wel – onder eender welke vorm of op eender welke drager. Respect voor die diverse getuigenissen en verhalen moeten wij de volgende generaties meegeven, net zoals liefde voor onze eigen taal en respect voor andere talen en gemeenschappen. (MC)

Vlaams sociaal liberaal in Brussel. Kort historisch overzicht door Herman Mennekens, Johan Basiliades en Kurt Deswert. Brussel, 2009, 68p.

Het Willemsfonds haalt op geregelde tijdstippen haar voormannen boven: Hoste, Hiel, Buls... Dat is opmerkelijk vaak te situeren in

de verkiezingsjaren. Het AMVB bezit al enkele brochures van de laatste jaren. De onlangs verschenen brochure volgt een ander concept. De erfenis van het 19^e-eeuwse liberalisme in Brussel wordt geschetst aan de hand van drie historische data: 1846, 1858 en 1887. Dit deel wordt gevolgd door een historische schets over het Vlaams liberalisme in Brussel met een grote verwevenheid tussen het Willemsfonds en de Open-VLD. De inleidende illustratie bij dit deel is net een iets te duidelijke campagnefoto. Nieuw is de aandacht voor de Willemsfondsen van de laatste decennia. En dat is altijd handig ter aanvulling van gegevens, uiteraard met enige controle. Handig om weten

voor u, beste lezer, is dat de werken vermeld in de bibliografie 'waarvan sommige onvindbaar geworden zijn' niet alleen geraadpleegd kunnen worden op de plekken die in het boekje staan, maar – op één na – ook in het AMVB in de nieuwe leeszaal consulteerbaar zijn! (MC)

Bibliotheek- & archiefgids. Thema Brussel.

Brussel stond ook centraal in het eerste nummer van het tijdschrift van de VVBAD (Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezenen). Alle bibliotheken en archieven in Brussel beschrijven, is al een boek op zich. Het nummer werd zo opgevat dat per deelsector – openbare bibliotheken, hogeschoolbibliotheken, archieven... – een overzichtsartikel naast enkele casussen werd geplaatst. Een inleiding op de Brusselse

problematiek gebeurde via een interview met Relinde Raymaekers, Erika Meel en Frank Scheelings.

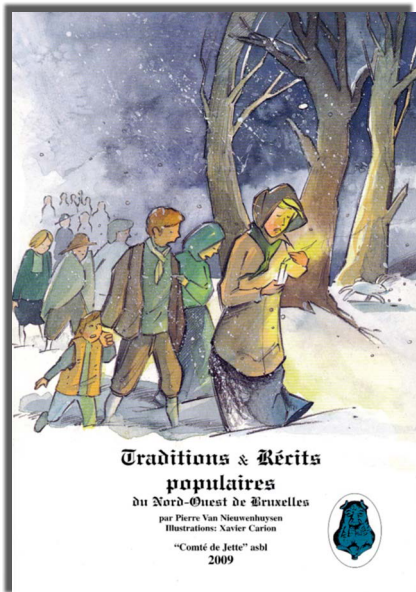
Uitzonderlijk zijn de artikels ook voor niet-leden in pdf beschikbaar via de website van de VVBAD: <http://www.vvbad.be/taxonomy/term/1102>. (MC)

VAN NIEUWENHUYSEN (Pierre). Traditions & Récits populaires du Nord-Ouest de Bruxelles, Brussel, éditions Comté de Jette. 2009, 112p.

Van Pierre Van Nieuwenhuysen, ondervoorzitter van de (tweetalige) Geschied- en Heemkundige Kring van het Graafschap Jette, verscheen recent dit (laatste) vervolg op zijn *Récits populaires du Nord-Ouest de Bruxelles* uit 2003, dat in 2005 ook in het Nederlands werd uitgebracht door het Gemeenschapscentrum De Zeyp uit Ganshoren als Volksverhalen uit Noord-West Brussel.

Het is het resultaat van vele jaren speurwerk en bestaat uit een 50-tal verhalen, waarvan er een 18 betrekking hebben op Laken, 11 op Molenbeek, 11 op Jette, 8 op Ganshoren, 5 op Koekelberg, 5 op Heembeek en 1 op Sint-Agatha-Berchem. Als toemaatje worden ook herinneringen opgehaald aan 13 merkwaardige en historische bomen, waarvan er slechts drie de tand des tijds overleefd hebben, en aan enkele oude herbergen.

Tijdens de voorstelling in het (Franstalig) Cultureel Centrum La Villa te Ganshoren wees de auteur er met nadruk op dat al de verzamelde verhalen uit een homogeen Vlaams milieu stammen. Gans de streek maakte deel uit van Vlaams-Brabant en onderscheidde zich in niets van andere dorpen van het Brusselse hinterland. De verdienste om de vertelselschat voor

**VAN NIEUWENHUYSEN
(Pierre). Toponymie van
Laken. Brussel, Safran,
2009, ca. 600 p.**

Toen Pierre Van Nieuwenhuysen aan de Universit  Catholique de Louvain Germaanse filologie studeerde, opteerde hij in 1976 voor Gotisch als studievak. Zo kwam hij in contact met Professor Robert Van Passen, een autoriteit op het gebied van plaatsnaamkunde. En onder diens invloed maakte hij in 1979 zijn licentiaatsverhandeling Bijdrage tot de Toponymie van Sint-Jans-Molenbeek. De erkenning die dit werk te beurt viel (onder meer een bekroning door de Koninklijke Academie van België in 1980) zette hem ertoe aan op de ingeslagen weg voort te gaan, en een doctoraatsthesis te maken over de toponymie van Molenbeek, Laken en Neder-Over-Heembeek. Maar het materiaal bleek zo overvloedig dat het gaandeweg noodzakelijk bleek het onderwerp te beperken tot Laken (en de grenszone met Heembeek). Het werd een werk van lange adem: na jaren opzoekingen en een beurs van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek in 1990-1991, volgde een tweede jaar 1991-1992, het werk werd afgerond in 1998. Het is dan ook een monumentale prestatie, vijf dikke boekdelen op A4 formaat, 2042 p... Naast 2160 toponiemen, waarvan telkens een selectie van attestaties in archiefbronnen, een woordverklaring, een aanduiding van de ligging en een aantal historische bijzonderheden worden gebracht, zijn er ook uitgebreide inleidende hoofdstukken over geografie, geschiedenis, volkskunde, dialectologie. In feite is dit werk daarmee de meest volledige en wetenschappelijke historische studie over Laken.

Een werk van zulke omvang kon echter niet voor het publiek uitgegeven worden en po-

gingen om het een grotere verspreiding te geven zouden nog eens 10 jaar aanslepen. Nu is het eindelijk zover: in juni verschijnt een ingekorte versie (toch nog een 600 blz.), waarin het aantal plaatsnamen is gereduceerd tot een 1.500 en de attestaties beperkt tot de oudste, tot ongeveer de jaren 1850. Het is daarmee het eerste wetenschappelijk werk in boekvorm uitgegeven, dat een ganse Brusselse gemeente bestrijkt, sedert de uitgave in 1931 (!) door de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde van A. Van Loey, Studie over de Nederlandsche plaatsnamen in de gemeenten Elsene en Ukkel. Onnodig te zeggen dat voor die periode, op enkele archiefbronnen in het Latijn en het Frans na, alles in het Nederlands tot ons is gekomen. Het boek is dan ook in het Nederlands, met wel een Franse inleiding en samenvatting.

Het kan besteld worden bij de uitgever Safran,

Jeneverbomenlaan 32, 1020 Brussel of via de website www.safran.be tegen de speciale voorintekenprijs van 89,00€ (tot 10/6/2009, daarna 98,00€), + eventueel 6,00€ verzendingskosten op rekening 310-1464179-50 van Safran (tel: 02 479 36 47). (wvde)

COLOFON

Zesmaandelijks tijdschrift van het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Wim Van der Elst, Arduinkaai 28 1000 Brussel

Hoofdredacteur: Mariet Calsius

REDACTIE

Charlotte Debroux, Patricia Quintens, Wim Van der Elst, Frank Vanhaecke

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Shilemeza Prins, Piet Tommissen, Hilde Van Ongevalle

FOTOGRAFIE

Greet de Gendt, tenzij anders vermeld

REDACTIEADRES

Arduinkaai 28 1000 Brussel

arduin@amvb.be

DRUK

Cassochrome, Waregem

VORMGEVING EN ZETWERK

L-ink

ISSN: 1784-3111

Abonnement op *Arduin* en *@rduin*: € 20,00

Losse nummers *Arduin*: € 10,00 (exclusief verzendingskosten)

KBC: 433-1062071-43 – BIC: KREDBEBB – IBAN: BE66 4331 0620 7143

Het AMVB tracht de wettelijke voorschriften inzake auteursrecht toe te passen. Instellingen en personen kunnen contact opnemen met de redactie indien zijn menen rechten te kunnen laten gelden.

AMVB

Arduinkaai 28

1000 Brussel

Tel: 02-209 06 01 – Fax: 02-502 83 21

www.amvb.be

Algemeen: info@amvb.be

Directie: patricia.quintens@amvb.be

Archief: mariet.calsius@amvb.be

Arduin: arduin@amvb.be (redactionele vragen en opmerkingen)

Het AMVB is gedurende de weekdagen toegankelijk van 10.00 tot 17.00 uur. Gesloten op maandag, zon- en feestdagen. Indien er een tentoonstelling is, is consultatie in de leeszaal na afspraak (per mail of telefonisch) ook mogelijk op zaterdag.

Met steun van de
Vlaamse overheid

VLAAMSE
GEMEENS
CHAPSCO
MMISSIE